
Доклад - Човешките права в мултикултурното общество / Страсбург, 09.02.2007 /

Страсбург, 9 февруари 2007

GT-DH-DEV A(2006)008

УПРАВИТЕЛЕН КОМИТЕТ ПО ЧОВЕШКИ ПРАВА
(CDDH)

ЕКСПЕРТНА ГРУПА ЗА РАЗВИТИЕТО НА ЧОВЕШКИТЕ ПРАВА (DH-DEV)

РАБОТНА ГРУПА А

Доклад

Човешките права в мултикултурното общество

Речта на омразата

СЪДЪРЖАНИЕ

Предварителни бележки.. 3

1. . Противостоящи права и интереси.. 6

2. . Приложими международни инструменти.. 7

2.1. Договори. 7

2.2. Препоръки и други инструменти. 9

3. . Принципи от практиката на Европейския съд по правата на човека. 11

3.1. Общи принципи по отношение свободата на словото. 11

3.2. Ограничения на свободата на словото (чл. 10, т.2 ЕКПЧ) 13

3.2.1. Общи бележки. 13

i. Основен подход на Съда. 13

ii. "Граници на преценката" и надзор на Съда. 15

3.2.2. Специални аспекти, взети предвид от Съда. 17

i. Съдържание на твърдението. 17

ii. Контекст на твърдението. 19

- Цел и намерение на твърдението. 19

- Въздействие на твърдението. 20

- Въздействие на мерките, ограничаващи свободата на мнението. 21

- Социално положение на ищеца. 22

- Правно положение на лицата, засегнати от изразеното мнение, както и от сериозността на ефекта. 23

- Контекст на религиозните вярвания. 23

3.3. Твърдения, попадащи в обхвата на чл. 17 от ЕКПЧ.. 25

4. . Други стандарти на Съвета на Европа. 34

- 4.1. Европейска комисия срещу расизма и нетолерантността (ECRI) 34
- 4.2. Управителен комитет по медии и нови комуникационни услуги (CDMC) 36
- 5. . Идентифициране на факторите за прилагане на чл. 17 от ЕКПЧ.. 38
- 5.1. Фактори от практиката на Европейския съд по правата на човека. 40
- 5.2. Фактори от други международни източници. 43
- 6. . Примери за национални инициативи и мерки (пр. официални позиции, превантивни действия, несъдебни процедури и включване на гражданското общество) 45
- 6.1. Планове и програми за действие. 46
- 6.2. Събиране на данни, записване и докладване. 47
- 6.3. Образование. 47
- 6.4. Квалификация и политически инициативи чрез представители на силите на реда, на съдебната система и други официални лица. 48
- 6.5. Саморегулиране и етични кодекси. 49
- 6.6. Медии и Интернет (освен етичните кодекси) 50
- 6.7. Гражданско общество и кампании. 51
- Приложение – Приложими разпоредби на международни инструменти(пълен текст) 54

* * *

Предварителни бележки

1. Свободата на словото, свободата на мисълта, съзнанието и вероизповеданието, зачитането на личната неприкосновеност и човешкото достойнство, както и забраната на дискриминацията са сред основните елементи на "демократичното общество". В демократичното общество обаче могат възникнат ситуации, в които правата и интересите на един противоречат на правата и интересите на друг. Например, свободата на словото за един би могло да се сблъска с неприкосновеността на личността и свободата на вероизповеданието на друг. Нито едно от тези потенциално засегнати права не е абсолютно; те могат да бъдат ограничавани при определени условия. Следователно предизвикателството, пред което са изправени представителите на властта, е да се постигне справедливо равновесие между тези противоречащи си права и интереси. Това е от особена важност в мултикултурните общества, които се характеризират с многообразие на култури, религии и начин на живот.

2. Този документ, който отразява дискусиите, проведени в рамките на Работна група А, се концентрира върху свободата на словото и по-конкретно, върху проблема с "речта на омразата". По отношение на тази проблематика, Работната група би искала, вместо въведение, да заяви, че свободата на словото, гарантирана в чл. 10 на Европейската конвенция за човешките права (по-нататък ЕКЧП или Конвенцията) и от чл. 19 на Международния пакт за граждански и политически свободи, е жизненоважно условие за публичен дебат по въпроси от обществен интерес, без който едно демократично, плуралистично и отворено общество би било немислимо. Като се има предвид ключовата роля, която свободата на словото играе в демократичното общество, тази свобода предпазва не само възгледите, които се приемат благосклонно или с безразличие, но също така и онези, които "дразнят, шокират или смущават"[\[1\]](#)

3. Това не означава, че няма ограничения за свободата на словото. Упражняването на тази свобода налага задължения и отговорности (чл. 10 т. 2 от ЕКПЧ). Докато правото на мисълта като такова (вътрешно право или *forum internum*) е абсолютно, свободата на словото (външно право или *forum externum*) може да подлежи на определени ограничения, ако такива са предвидени от закона, съобразени са с легитимна цел и са пропорционални на тази цел (чл. 10 т. 2 от ЕКПЧ и чл. 19 т. 3 от Международния пакт за граждански и политически свободи). Легитимните цели включват предотвратяване на безредици и престъпления, както и зачитане на доброто име и правата на другите. Като

преценяват дали тези ограничения са "необходими в демократичното общество", националните власти имат, съобразно практиката на Европейския съд по правата на човека (за кратко, Съдът), определена "граница на преценката" (margin of appreciation, вж. по-долу, по-конкретно т. 25 и нататък). Трябва да се отбележи още, че практиката на Съда също така поддържа становището, че някои конкретни изрази са извън защитата на чл. 10 от ЕКПЧ (вж. част 3.3 по-долу).

» Повечето държави са приели законодателство, което осъжда подобни изрази, често наричани "реч на омразата", макар да използват леко различаващи се дефиниции на това, което е забранено. Въпреки че терминът "реч на омразата" е много често срещан, не винаги става ясно какво точно стои зад него. Препоръка R(97) 20 на Комитета на министрите на съдържа дефиниция на термина "реч на омразата"[\[2\]](#) (вж. т. 88), а ОССЕ/ОДИЧП приеха работна дефиниция на "престъпление от омраза",[\[3\]](#) но не съществува универсална дефиниция на израза "реч на омразата". Трябва да се отбележи, че подобен език не предполага задължително изразяването на "омраза" или емоции. Расистки изказвания може да са замаскирани в твърдения, които на пръв поглед изглеждат разумни или обикновени.

» Съдът все по-често се позовава на израза "реч на омразата", особено в случаи, при които този израз е използван в националното законодателство на ответната страна.[\[4\]](#) Съдът постанови, че "принципно, в някои демократични общества може да се сметне за необходимо да се санкционират или дори да се предотвратят всички форми на изразяване, които разпространяват, подтикват, насърчават или оправдават омраза, основана на нетолерантност (вкл. религиозна нетърпимост)."[\[5\]](#) Съдът не е обвързан от класификацията на местните съдилища. Понякога той отхвърля тази класификация, когато тя е приета на национално ниво от местни съдилища,[\[6\]](#) или напротив, понякога Съдът класифицира определени изявления като "реч на омразата", когато местният съд е отхвърлил това определение.[\[7\]](#)

» Според Съда, "не може да има съмнение, че конкретни изрази, представляващи "реч на омразата", които може да са обидни за определени индивиди или групи, не са защитени от чл. 10 на Конвенцията."[\[8\]](#) Според последните решения фактът, че определени изрази не представляват "реч на омразата" е ключов елемент, който трябва да се вземе под внимание, когато се преценява дали намесата в свободата на словото е необходима в демократичното общество.[\[9\]](#) В същото време Съдът не е разработил точна дефиниция на понятието "реч на омразата". Докато при някои казуси Съдът постановява, че изрази на расова омраза попадат в обхвата на чл. 17 от ЕКПЧ[\[10\]](#), подобно заключение внимателно се избягва по отношение на други казуси[\[11\]](#).

» В светлината на изложеното Работната група беше на мнение, че, освен въпроса "Как се постига справедлив баланс между противостоящи си права и интереси?", трябва да се разгледа и един друг въпрос: "Възможно ли е да се дефинират факторите, които отличават обидните изрази, напълно защитени от свободата на словото от онези, които не са защитени?" Важно е този въпрос да се разгледа, защото изрази, квалифицирани като "реч на омразата" или не са защитени от чл. 10 на ЕКПЧ (т.нар. "изключения от чл. 17 на ЕКПЧ"), или ограниченията за тези изрази са оправдани според точка втора на Чл. 10. С други думи, когато става дума за "реч на омразата", не съществува казус на *защитени* противостоящи си интереси. Но какво представлява "речта на омразата"? Кога изразите се квалифицират като "реч на омразата"? След като не съществува универсална дефиниция на "реч на омразата" – а дори да имаше, тази дефиниция можеше да се тълкува различно – Работната група смята, че ще е полезно да определи факторите, съдържанието и съответния контекст, от практиката на Съда и на другите международни инструменти, които могат да се използват като средство за отличаване на (обидните) изрази, защитени от свободата на словото, от тези, които не са.

» Работната група отбелязва, че работата, която ѝ е възложена от пленарния състав, е да изработи описателен документ, който да направи преглед на съществуващите стандарти.

» Този документ подробно следва структурата на плана, който групата DH-DEV предложи за своя доклад (документ DH-DEV(2006)008, Приложение V) с някои малки корекции, които сметна за уместни:

- противостоящи права и интереси;
- приложими инструменти на човешките права;
- принципи, изведени от практиката на Европейския съд по правата на човека и от други компетентни органи на Съвета на Европа;
- фактори, взети под внимание при прилагането на чл. 10 и 17 от ЕКПЧ;
- примери за национални мерки и инициативи, забраняващи "речта на омразата" и насърчаващи търпимост, взети от отговорите, дадени на въпросника (вж. документ GT-DH-DEV A(2006)008 Приложение).

1. Противостоящи права и интереси

10. Както беше посочено по-горе, свободата на словото на един индивид може да се противопоставя на правото на зачитане на личния живот (чл. 8 от ЕКПЧ) или свободата на религията (чл. 9 от ЕКПЧ) на друг. Предмет на спора може да е също и забраната за дискриминация (чл. 14 от ЕКПЧ и Протокол No. 12). Интересите на индивида, който се изразява, или на групата, от чието име той се изразява, може да се противопоставят на интересите на цялата демократична общност. Следователно т. 2 от чл. 10 допуска, при определени условия, ограничения на свободата на словото с мотиви като националната и обществената сигурност, предотвратяването на безредици и престъпления, за защитата на доброто име и правата на другите – вкл. и на човешкото достойнство, както и запазване авторитета и безпристрастността на съдебната система.

2. Приложими международни инструменти

2.1. Договори

11. Редица международни инструменти за защита на човешките права са приложими по отношение на "речта на омразата". Таблицата по-долу показва съответните разпоредби на тези инструменти, класифицирани според съответните права. След като не всички правно обвързващи инструменти са ратифицирани от всички страни членки, бележките под линия посочват кои страни са ратифицирали съответните инструменти. Пълният текст на тези разпоредби е в Приложението към документа.

Приложими

Инструменти

*Свобода на
словото*

*Забрана на
дискриминацията*

*Свобода на
религията и на
демонстриране
на религиозната
принадлежност*

*Право на
зачитане на
личния и
семеен живот*

*Забрана на
злоупотребата с
права*

*Забрана
на защитата на
омразата или
подбуждане към
дискриминация*

*Всеобща декларация
за правата на човека*

Член 19

- Член 1
- Член 2
- Член 7

- Член 18

- Член 29
(условия за приемливи ограничения)

Член 12

Международен пакт за граждански и политически права [\[12\]](#)

Член 19

Член 26

- Член 18
- Член 27

Член 17

Член 5

Член 20

Международна конвенция за ликвидиране на всички форми на расова дискриминация (МКЛВФРД)

Член 1

Член 4[\[13\]](#)

Европейска конвенция за правата на човека (ЕКПЧ) [\[14\]](#)

Член 10

- Член 14
- Член 1,
Протокол No. 12

Член 9

Член 8

Член 17

Американска конвенция за човешките права

Член 13

- Член 24
- Член 1 т.1

Член 12

Член 11

Член 13
(т.5)

Европейска социална харта (изм) [\[15\]](#)

Член E

Член 9

Член 4

- Член 5
- Член 7
- Член 8

Член 21

12. Сред международните инструменти за защита на човешките права единствено Международният пакт за гражданските и политическите права (чл. 20, т.2)[\[17\]](#) и Американската конвенция за човешките права (чл. 13, т.5)[\[18\]](#) съдържат изрични забрани на националистичната, расовата или религиозната омраза. Международната конвенция за ликвидиране на всички форми на расова дискриминация съдържа разпоредба (чл. 4), забраняваща пропагандата към расова дискриминация.[\[19\]](#)

2.2. Препоръки и други инструменти

Организация на обединените нации

- » Комитет за човешки права, Основен коментар 11/19 от 29 юли 1983 г. (Член 20 – Забрана на пропагандата на война и поддържането на омраза).
- » Комитет за ликвидиране на расовата дискриминация, Основна препоръка No. 15: Организирано насилие на базата на етнически произход (Чл. 4) (документ A/48/18, 1993).
- » Комитет за ликвидиране на расовата дискриминация, Основна препоръка No. 30: Дискриминация на чужденци (01/10/2004).
- » Бюро на Върховния комисар за човешките права за ликвидирането на всички форми на нетърпимост и дискриминация, основани на религия или вяра, Резолюция 2005/40 (19/04/2005)

Съвет на Европа

- » Препоръка R (97) 20 на Комитета на министрите до страните членки за "речта на омразата", приета на 30 октомври 1997 г.
- » Препоръка R (97) 21 на Комитета на министрите до страните членки за медиите и

насърчаването на толерантността, приета на 30 октомври 1997 г.

» Европейска комисия срещу расизма и нетолерантността (ECRI), Обща политическа препоръка No. 7 за националното законодателство за борба с расизма и расовата дискриминация, приета на 13 декември 2002.

» Европейска комисия срещу расизма и нетолерантността (ECRI), Декларация за употребата на расистки, антисемитски и ксенофобски елементи в политическите изказвания, приета на 17 март 2005 г.

» Резолюция 1510 (2006) на Парламентарната асамблея за свобода на изразяването и зачитане на религиозните вярвания, приета на 28 юни 2006г.

Европейски съюз

» Съвместно действие по отношение на борбата с расизма и ксенофобията, приета на 15 юли 1996 г.

» Предложение за рамково решение на Съвета за борба с расизма и ксенофобията, представено от Европейската комисия на 28 ноември 2001 г. (оттогава проектът е променен и предстои решение на Съвета на ЕС).

» Резолюция на Европейския парламент за свободата на словото и зачитане на религиозните вярвания, приета на 16 февруари 2006 г.

3. Принципи от практиката на Европейския съд по правата на човека

3.1. Общи принципи по отношение свободата на словото

13. Свободата на словото, както е залегнала в чл.10 от Конвенцията за защита на правата на човека и основните свободи, има специално положение сред правата, защитени с този акт, тъй като тя оформя и подхранва демокрацията, а не е само едно от нейните следствия. Без свободни дебати и възможност хората свободно да изразяват убежденията си, демокрацията не би могла да се развива и дори не би оцеляла.

14. Специалното значение на свободата на словото в живота на демократичното общество, разбира се, беше отбелязано от Съда. В делото *Хендисайд с/у Обединеното кралство (Handyside v. UK)*, Съдът обобщи първостепенната роля на свободата на словото по следния начин: "Свободата на словото е една от ключовите основи на едно такова общество, едно от главните условия за неговия напредък и за развитието на всеки човек" и, формулирайки принципа в познатата, редовно използвана от Съда формулировка, решението гласи, че тази свобода е: "приложима не само за 'информация' или 'идеи', които се възприемат благосклонно или се приемат за безобидни или за незначителни, но и за онези, които дразнят, шокират или смуцават държавата или някоя прослойка от обществото. Такива са изискванията на плурализма, толерантността и либералността, без които няма 'демократично общество'".[\[20\]](#)

15. Обхватът на чл.н 10 от Конвенцията е много широк. Той обхваща не само мнения и идеи, изразени в писмен или устен вид, но също така фотографии, картини[\[21\]](#), рисунки и произведения на изобразителното изкуство[\[22\]](#); той също така включва въпроси свързани с историята[\[23\]](#) и бизнеса[\[24\]](#). От друга страна, без напълно да изключва тази възможност, Съдът не смята, че тази свобода се прилага за правилата относно облеклото.[\[25\]](#)

16. Свободата на словото обаче е най-важна що се отнася до сферата на идеите и мненията и затова Съдът разработи всеобхватна система за защита на печата заради

ролята му на "пазител" на демокрацията – роля, която Съдът признава в решението си по делото *Лингенс с/у Австрия (Lingens v. Austria)* решение от 8 юли 1986 г. [26]

17. Вероятно тази нужда на демократичното общество от възможно най-свободни и открити дебати подтикна Съда да заяви, че свободата на словото води до *правото на обществото на информация* [27], дори и коментарите, които предава журналистът да са открито и силно расистки, макар и самият журналист да не споделя тези коментари [28].

18. Съдът ясно определи задълженията на тези, които упражняват свободата на словото. Например Съдът постанови, че журналистите трябва да отговарят на редица условия, доказващи, че са действали добросъвестно, демонстрирайки намерението на журналиста да предостави точна и достоверна информация съобразно съответните журналистически стандарти [29]. В решението си по делото *Бладет Тромсьо с/у Норегия*, Съдът постанови следното: "Трябва (...) да се провери дали съществуват някакви специални мотиви в настоящия казус за освобождаване на вестника от обичайното му задължение да проверява фактически твърдения, които клеветят физически лица. Според Съда, това зависи по-специално от естеството и степента на клеветата, която е обект на иска, и от степента, до която вестникът може да възприеме Доклада Линдберег за надежден по отношение на въпросните обвинения." [30] Аналогично е необходимо да се спазват "фундаменталните правила на историческия метод", когато става дума за казус от подобно естество [31].

3.2. Ограничения на свободата на словото (чл. 10, т.2 ЕКПЧ)

3.2.1. Общи бележки

i. Основен подход на Съда

19. Точка втора от чл. 10 на Конвенцията гласи, че свободата на словото води до задължения и отговорности и подлежи на "процедури, условия, ограничения или санкции, които са предвидени в закона и са необходими в едно демократично общество, в интерес на националната сигурност, териториалната цялост или обществената сигурност, за предотвратяването на безредици или престъпления, за защита на здравето и морала, както и на репутацията и правата на другите, за предотвратяване разкриването на информация, получена поверително, или за гарантиране авторитета и безпристрастността на правосъдието".

20. Следователно свободата на словото не е неограничена. За да се гарантира, че държавата не надвишава своите задължения по Конвенцията, нейната намеса трябва да отговаря на трите условия, закрепени в Конвенцията, посочени по-долу:

- да е предвидена в закон;
- да е необходима в демократичното общество;
- да е пропорционална на легитимната крайна цел.

21. Според добре установената съдебна практика, терминът "необходимо", по смисъла на чл.10 т. 2 от ЕКПЧ предполага наличието на "належаща социална нужда". В това отношение договарящите се страни могат да решават в известни граници на преценката, които са по-широки или по-тесни в зависимост от обстоятелствата (вж. т. 25 и надолу). В името на изчерпателността трябва да се отбележи, че съответното национално право трябва да е формулирано с достатъчна прецизност, за да могат засегнатите лица – при необходимост с подходяща правна помощ – да предвидят, до разумна степен при съответните обстоятелства, последствията, до които дадено деяние може да доведе.

22. Като преразглежда съобразно чл. 10 решенията, взети от националните органи с оглед на зададените им граници на преценка, Съдът трябва да определи, в светлината на целия казус, дали въпросната намеса е била "пропорционална" на легитимната крайна цел и дали причините, изтъкнати от властите в оправдание на тази намеса, са "уместни и достатъчни". Следователно в ядрото на съдебното проучване на всяка намеса в

упражняването на свободата на мнение е съпоставката между противопоставените интереси, при която Съдът взима под внимание значимостта на свободата на мнение за демокрацията (вж. т. 14 по-горе). Това съпоставяне на интереси придобива специално значение в мултикултурното общество.

23. По-долу ще бъдат представени факторите, които според практиката на Съда трябва да се вземат под внимание в контекста на съпоставянето на интереси. След като обаче Съдът основава решенията си по всеки иск на специфичните обстоятелства по отделния казус, които не могат да бъдат обяснени тук, и по-този начин отдава особено значение на отделните фактори, не е възможно да се представи изчерпателен списък с критерии. Тук трябва да се изтъкне още веднъж, че балансиране на интереси може да има само ако разглежданите изявления не водят до унищожаване на правата и свободите, гарантирани от Конвенцията (чл. 17 ЕКПЧ, вж. т. 3.3. по-долу).

24. Накрая Съдът преценява пропорционалността на санкцията, наложена от националните съдилища, с оглед на целта, преследвана от държавата. Това обяснява как Съдът може да заключи, че по принцип ограничението на свободата на словото е било необходимо, но наложената санкция е била непропорционална. Такова беше заключението, постигнато при делото *Кумпаня и Мазаре* (цитирано по-горе), при което ищците бяха осъдени на затвор за срок от седем месеца. Изходът беше различен за делото *Зана с/у Турция* [32], при което 12-месечната присъда, една пета от която трябваше да бъде излежах в арест, а четири пети - условно, не беше преценена като непропорционална, нито условната присъда от четири месеца по делото *Лесник с/у Словакия* [33]. Символични присъди от едно евро, от друга страна, бяха преценени като непропорционални [34], докато налагането на глоба от 1078 евро и сумата от 13 469 евро за нанесени щети не бяха сметнати за прекалена санкция и не беше преценено, че са имали възпиращ ефект спрямо свободата на медиите [35], нито конфискуването на картини беше сметнато за крайно [36]. При скорошното дело *Верайнигунг Билденер Кюнстлер с/у Австрия* обаче беше взет предвид ефектът от забраната на изложба на живопис, сметната за оскърбителна. Беше решено, че тъй като предписанието на австрийските съдилища не се е "ограничило във времето или пространството", не е оставило на сдружението на ищците възможност да покажат картините в една бъдеща изложба, това означава, че предписанието е непропорционално на крайната цел и следователно представлява нарушение на чл. 10 [37].

ii. "Граници на преценката" и надзор на Съда

25. Всеизвестно е, че това понятие, което не фигурира в самата Конвенция, е "открито" от Комисията в делото *Гърция с/у Обединеното кралство* [38] и беше потвърдено от Съда в делото *Ирландия с/у Обединеното Кралство* [39]. То е обект на много дебати и публикации от водещи автори [40].

26. По отношение на чл. 10 от Конвенцията границите на преценката позволяват на Съда да настоява за стриктно тълкуване на втората точка от същия член, която урежда обстоятелствата, при които свободата на словото може да бъде ограничена. В този случай Съдът решава, че границите на преценката на държавите са стеснени. От друга страна Съдът може да вземе предвид по-големия диапазон от сценарии, описани в т. 2 от чл. 10 и да реши, че границите на преценката са по-широки, т.е., че държавите имат по-голяма свобода да ограничават свободата на словото. Трябва да се отбележи, че дори и във втория случай Съдът си запазва правото да реши, че макар държавата по принцип да разполага с широки граници на преценката, тя е надвишила позволените лимити; въпреки че границите на преценката са широки, те никога не е са безкрайни.

27. Когато границите на преценката на държавите са стеснени, Съдът извършва по-подробно независимо проучване на фактите по делото, преразглеждайки по-специално пропорционалността на предприетите мерки с оглед на приведените доказателства [41]. При делото *Монат с/у Швейцария* [42], Съдът описва задачата си така: след като отбеляза, че държавните органи имат "стеснени граници на преценката при определянето дали е

имало належаща обществена нужда”, Съдът обяви, че “в резултат на това (възнамерява) да проведе по-подробно проучване дали тези мерки са били пропорционални с оглед на легитимната крайна цел по смисъла на чл. 10”.

28. От друга страна, когато границите на преценката са по-широки, Съдът упражнява само ограничен контрол върху преценката на фактите и върху необходимостта от мерките, предприети от националните органи.

29. По отношение на съответните сфери на границите на преценката на държавите може да се каже, че в областта на свободата на словото принципът е, че те са ограничени, а това е още по-валидно, когато предмет на спора е “политическото слово или дебатът е по въпроси от обществен интерес”^[43]. Границите на преценката обаче са по-широки, когато става дума за търговски или морални въпроси, вкл. религиозни проблеми. Критиките към правораздаването също могат да се включат в тази категория^[44].

30. По отношение на моралните въпроси решенията по делата *Хендисайд с/у Обединеното кралство* и *Мюлер с/у Швейцария* (цитирани по-горе) ясно извеждат от липсата на “всеобщо схващане за морал” тезата, че “поради техния пряк и продължителен контакт с движещите сили в собствените им страни, държавните власти по принцип са в по-добра позиция, отколкото международния съдия, да дадат мнение за точното съдържание на тези изисквания, както и за ‘необходимостта’ от ‘ограничение’ или ‘наказание’, което да им съответства”. В същото време границите на преценката не са неограничени и затова Съдът може да приеме позицията, възприета по делото *Оупън доор с/у Ирландия*^[45], където той се ограничи до въпроса, дали разпространението на информация за аборта противоречи на запазването на морала. Съдът постанови, че докато границите на преценката на националните власти са по-широки в тази сфера, отколкото в други, тяхната преценка по подобни проблеми не е “съвсем освободена и неподлежаща на преразглеждане”; впоследствие Съдът прецени, че оспорваната намеса е била прекалено голяма и непропорционална.

31. По отношение на религиозните вярвания Съдът отбеляза в решението си по делото *Уингроув с.у Обединеното кралство*^[46], че макар чл. 10 да оставя малък простор за ограничения на свободата на словото, “по принцип договарящите имат по-широки граници на преценката при регулиране свободата на словото по въпроси, които може да накърнят съкровени личните убеждения в сферата на морала или още повече – на религията”. Съдът добави, че в тази сфера, “както и в сферата на морала, а може би дори в още по-голяма степен, не съществува единно европейско схващане за задълженията за ‘защита правата на другите’ по отношение на нападки срещу техните религиозни вярвания”.

32. Затова Съдът реши, че нито намесата с цел защита на “обектите на религиозна почит” (*Ото-Премингер-Институт с/у Австрия*^[47]), нито присъдата срещу автор на роман на “философска или теологична тематика”, който обаче съдържа пасажки представляващи “обидни нападки срещу ислямския Пророк” (*Й. А. с/у Турция*)^[48], съставляват нарушение на чл.10 от Конвенцията.

33. Същевременно обаче Съдът е наясно с произвола, който може да възникне от подобен подход и отбелязва в решението си по делото *Уингроув с/у Обединеното кралство*, че “високата степен на оскверняване, която трябва да се установи, сама по себе си е предпазна мярка срещу произвола”. И вероятно за да предотврати произвола, в решението си по делото *Айдин Татлав с/у Турция*^[49], Съдът постанови, че е налице нарушение на чл. 10 с налагането на глоба от 10 евро на автора на книга, която, според анализа на Съда, е “критична гледна точка на не-вярващ относно ролята на религията в социалната и политическата сфери” и в която не се забелязва обиден тон, насочен конкретно към вярващите, или обидни нападки срещу свещените символи. В това решение Съдът постанови, че макар сферата, в която ищецът се е изразил – *сфера, в която е възможно да бъдат накърнени съкровени морални или религиозни вярвания* (т. 24) – да е такава, в която държавите разполагат с по-широки граници на преценката, то тези граници не са *безкрайни*.

3.2.2. Специални аспекти, взети предвид от Съда

i. Съдържание на твърдението

34. Съдът проучва специфичния начин на изразяване, както и естеството и тежестта на въпросното изявление. Съдът отграничи изявленията за факти от оценъчните твърдения. Например в случая *Педерсен и Баасгаард*, Съдът постанови: "За да се прецени мотивът за спорното изявление, трябва да се направи разграничение между твърденията за факти и оценъчните твърдения по това, че наличието на определени факти може да бъде доказано, а истинността на оценките не подлежи на доказване"^[50]. Нещо повече, в делото *Унабянгиге Инициатиже Информационсвелфалт*, беше изтъкнато, че "степената на точност при установяване на обосноваността на едно криминално обвинение от компетентен съд не може да се сравни с точността, която трябва да се спазва от един журналист, когато изразява мнението си по въпрос от обществена важност, особено когато изразява мнението си под формата на оценка"^[51]. Би било невъзможно да се отговори на изискването да се докаже истинността на оценъчно твърдение и това би накърнило самата свобода на мнението, която е неразделна част от правата, гарантирани от чл. 10. Дори когато дадено твърдение представлява оценка, пропорционалността на намесата може да зависи от това, дали съществува достатъчна фактическа база за въпросното твърдение, след като и оценъчните твърдения могат да бъдат прекалени, когато нямат никакво фактическо основание^[52].

35. Правото на печата да разпространява информация по въпроси от обществен интерес задължава журналистите да се изразяват добросъвестно на базата на точни факти и да предоставят достоверна, точна информация в съответствие с професионалната етика. Това задължение изисква от тях да използват достатъчно точни, достоверни факти, които могат да се приемат за пропорционални на естеството и значението на обвиненията им. Това отговаря на принципа, че колкото по-сериозно е обвинението, с толкова по-стабилна фактология то трябва да е подплатено. Що се отнася до датата, по отношение на която Съдът определя дали е съществувала фактическа обосновка, по принцип това е датата, на която спорната статия е била написана и публикувана. Такъв е случаят с решението по делото *МакВайкър с/у Обединеното кралство*^[53], в което Съдът разкритикува ищеца, че е бил силно заинтересован да "провери на истината или достоверността на обвиненията (срещу атлет за употреба на допинг), само след като срещу него са били повдигнати обвинения в клевета", докато при другите си решения Съдът се уповава на факти, последващи спорните твърдения, за да установи наличието на фактически основания^[54].

ii. Контекст на твърдението

36. Когато съпоставя противостоящите интереси, Съдът взема предвид всички материални обстоятелства и по-специално контекста, в който твърденията са били направени. Това засяга следните аспекти:

- Цел и намерение на твърдението

37. В поредица от дела Европейската комисия по правата на човека (за кратко Комисията) реши да не допусне някои жалби за нарушаване свободата на словото поради различни по вид мерки на властите срещу оскърбителното звучене на спорните твърдения. В тези казуси Комисията не се позова на намерението, като вместо това се съсредоточи върху вредата, която твърденията са нанесли. В същото време нищо в посочените случаи не би могло да изключи изискване за наличие на намерение и това вероятно се подразбира в решенията. Това заключение се подкрепя от практиката на Европейския съд по правата на

човека, който се занимава с действителната цел на една публикация. В решението по делото *Гароди с/у Франци*, Съдът постанови, че действителната цел на книга, отричаща Холокоста, е била да "реабилитира националсоциалистическия режим и в резултат на това, да обвини самите жертви, че са фалшифицирали историята" и допълни, че "затова отричането на престъпления срещу човечеството е една от най-сериозните форми на расова клевета срещу евреите и на подтикване към омраза срещу тях"[55]. Целта на спорния текст е приета за важна и по казуса *Леидьо и Изорни*, който засяга реклама във вестник. Съдът прецени, че ищците "не са възхвалявали толкова определено поведение, колкото един човек с цел да предизвикат преразглеждане на присъдата на Филип Петен, чиято уместност и легитимност, ако не средствата за постигането ѝ, са били признати от Апелативния съд." [56] Съдът следва същата логика при решението по дело за осъждането на журналист заради твърдения на членове на расистка група, предадени в контекста на сериозно предаване на социална и политическа тематика, предназначено за информираната аудитория [57]. Целта на предаването е била не да насърчава расизъм, а напротив, да го изобличи и анализира: "Обективно погледнато в своята цялост документалното предаване не може да е изглеждало като че е имало за цел разпространяването на расистки виждания и идеи. Напротив, то ясно цели – чрез интервюта – да изобличи, анализира и покаже тази конкретна група младежи, ограничени и потиснати от социалното си положение, с криминални досиета и агресивно поведение, като по този начин представи някои особени аспекти на проблема, който още тогава е обект на сериозно безпокойство за обществото" [58]. Следователно в този казус липсата на расистки намерения изигра ключова роля за това, дали Съдът ще открие нарушение на свободата на словото. Аналогично, критичните репортажи за политици, които не се дистанцират достатъчно от крайни идеи, са допустими [59].

- *Въздействие на твърдението*

38. Възможното въздействие на използваното изразно средство е важен фактор, на който Съдът се позовава в своята практика. За да прецени евентуалното влияние, Съдът се позовава конкретно на формата и средствата за предаване. Прието е, че аудиовизуалните медии имат по-непосредствен и силен ефект отколкото печатните медии [60] (в зависимост от медията, времето на излъчване, формата и потенциалната аудитория на предаването). Аудиовизуалните медии също така правят невъзможно за говорещия (поне по време на предаванията на живо) да обмисли думите си предварително, да ги оттегли или промени след деянието. В казуса *Гюндюз с/у Турция*, Съдът реши, че "като се съпостави интереса на свободата на словото с правата на другите, съгласно чл. 10 т. 2 от Конвенцията, е уместно да се отдаде по-голяма тежест, отколкото националните съдилища са отдали при прилагането на националното право, на факта, че ищецът активно участва в оживена публична дискусия (...)" [61]

39. Съдът смята, че за разлика от масмедиите много по-ограничен потенциален риск съществува при артистичните форми на изразяване в поезията, които по своята същност са достъпни само за малка група хора. При един казус въз основа на този аспект Съдът стигна до заключението, че ищецът не е възнамерявал да призовава към въстание и насилие, а да изрази своята дълбока тъга от политическата ситуация. Мястото на разпространението също може да играе роля. Например, по-широки граници на преценката се признават за райони, където тероризмът е сериозен проблем. [62]

40. В едно свое скорошно решение Съдът за първи път подчерта, че не е било установено, че въпросното изявление е породило или е имало вероятност да породите "риск в настоящето" и "непосредствена опасност" (властите са изчакали повече от четири години преди да започнат съдебно преследване срещу ищеца). Трябва обаче да се отбележи, че Съдът отговори на аргумент, изрично повдигнат от ответната държава. [63]

- Въздействие на мерките, ограничаващи свободата на мнението

41. Съдът взема под внимание още и значението на мерките срещу ищеца, който смята че неговата/нейната свобода на мнението е била ограничена. По принцип Съдът признава необходимостта да "се санкционират или дори да се предотвратят всички форми на изразяване, които разпространяват, подтикват, насърчават или оправдават омразата, основана на нетолерантност (вкл. религиозна нетолерантност), при условие че всички процедури, условия, ограничения или наложени санкции са пропорционални на легитимната крайна цел"[\[64\]](#). Глоби, разходи по съдебното дело и граждански щети може също да съставляват намеса в свободата на словото, когато техният обем е непропорционален на вредата или когато поставят под въпрос финансовото оцеляване на човека, на когото е било разпоредено да ги изплати. Нещо повече, в казуса *Каратас с/у Турция*, Съдът отбелязва, че "във връзка с това, че естеството и строгостта на наложеното наказание също са фактори, които трябва да се имат предвид при преценяване на пропорционалността на намесата"[\[65\]](#). В този контекст Съдът разглежда възможностите, с които властите са разполагали, както и начина, по който държавните власти са процедирали при подобни ситуации в миналото[\[66\]](#).

42. В допълнение към значението на ограничението за ищеца трябва да се има предвид и въздействието, което то може да е имало за самото демократично общество, както и съпътстващите рискове. Конкретно, мерките, които са целяли да предотвратят разпространението на информация и идеи чрез печата от самото начало (*ex ante*), подлежат на много детайлно проучване от страна на Съда[\[67\]](#).

- Социално положение на ищеца

43. Длъжността на ищеца, т.е. неговата или нейната роля в обществото се преценява от Съда, особено в случаите, които се отнасят до политици, както и журналисти или печата като цяло. Съдебната практика на Съда предполага, че политическите изказвания[\[68\]](#), а дори и всички изказвания по въпроси от обществено значение[\[69\]](#), дават основание за по-висока степен на защита. Следователно Съдът смята, че има по-малко възможности за ограничения по отношение на политическите дебати или дискусии по въпроси от обществен интерес и че границите на преценката на страните, подписали Конвенцията, са по-тесни. В този смисъл жизненоважната роля на печата като "пазител" на обществото придобива особено значение.

44. От друга страна, Съдът набляга на специалната отговорност на политиците да се въздържат от коментари, които могат да предизвикат нетолерантно отношение[\[70\]](#). Също така Съдът многократно постановява, че печатът носи специална отговорност. Съдът приема, че печатът носи такава отговорност в случаи, в които той не е ищец, т.е. журналист, автор или водещ, а друг човек, който е изразил критичното твърдение. В този контекст е взето предвид също, че чл. 10 защитава не само същността на изразените идеи и информация, а и формата, под която те са предадени (например чрез аудиовизуални медии).[\[71\]](#)

- Правно положение на лицата, засегнати от изразеното мнение, както и от сериозността на ефекта

45. Съдът също така взема предвид позицията или статуса на страната, засегната от изразеното мнение. Най-общо Съдът смята, че границите на приемливата критика са по-широки, когато става дума за критични изявления по адрес на политици и по-точно членове на правителството[\[72\]](#). В казуса *Верайнигунг Билденер Кюнстлер с/у Австрия*

Съдът сметна, че обидна рисунка на политик не може да се възприема като отразяваща детайли от личния му живот, а по-скоро от публичните му изяви като политик и следователно въпросният политик трябва да "прояви по-голяма толерантност по отношение на критиките"[73]. От друга страна, по-малко ограничение се прилага спрямо критиките към официалните представители на властта. Например в делото *Педерсен и Баадсгаард*[74] Съдът сметна, че докато по отношение на полицая има по-широки граници на приемливата критика в сравнение с цивилния, той не може да се третира на еднакво основание с политиците, когато става дума за публична дискусия на неговите действия. Съдът включи в оценката си и поведението на засегнатата страна, предхождащо изказаното мнение, което го е засегнало. Например по делото *Нилсен и Джонсен*[75] Съдът сметна за релевантен фактът, че засегнатата страна е надвишила функциите си на правителствен експерт, участвайки в публичен дебат и публикувайки книга, яростно критикуваща методите на работа на полицията. Ищците, в качеството си на избрани представители на националните и местни полицейски асоциации, с основание са почувствали за свой дълг да се противопоставят на нападките срещу методите на работа на полицията. Затова Съдът взе предвид този аспект при съпоставяне на интересите в спора.

- Контекст на религиозните вярвания

46. Гореописаните фактори се отразяват по специален начин в онези казуси, които се отнасят до мнение, изразено в контекста на религията. Съдът многократно е постановявал, че членовете на религиозната общност трябва да толерират отричането на техните религиозни вярвания от страна на другите[76]. В случай на неоправдани обидни нападки срещу обекти на религиозна почит Съдът признава възможността страните по Конвенцията да предприемат мерки за ограничаване на свободата на мнението[77]. В този контекст религиозните чувства на другите със сигурност представляват "права на другите" по смисъла на чл. 10 т. 2 от ЕКПЧ[78]. При всички казуси, при които са намесени морални или религиозни убеждения, Съдът признава широки граници на преценката на държавите по отношение на въпроса, дали ограничаването на свободата на словото е "необходимо в демократичното общество" (вж. точки 31-33 по-горе).[79]

47. Когато става дума за накърняване на религиозните чувства на другите, Съдът не се ограничава с позоваването на "правата на другите" по смисъла на чл. т. 2 от ЕКПЧ, а до момента на изготвяне на настоящия доклад, Съдът пряко се позова в някои казуси на религиозните свободи, защитени от чл. 9 на ЕКПЧ[80]. В този контекст Съдът обясни например, че в краен случай резултатът от отричането на религиозните вярвания може да е такъв, че да попречи на онези, които споделят тези вярвания, да практикуват вярата си [81]. Що се отнася до отношението между свободата на религията и свободата на мнението, трябва да се отбележи, че те по принцип не си противоречат. Като гарантира свободата на словото, чл.10 от ЕКПЧ също така защитава свободата на разпространение и получаване на идеи и информация с религиозен характер.

48. В делото *Айдин Татлав с/у Турция*[82] според Съда е от значение, че коментарите в една книга за исляма не са имали обиден тон, пряко насочен срещу вярващите или оскърбителни нападки срещу свещените символи. Съдът също така взе предвид факта, че не е било завеждано дело преди петото издание на същата книга. По отношение на наказанието, наложено на автора, Съдът сметна, че една присъда, още повече ако тя изисква надзорник, би обезкуражила авторите и редакторите при публикуването на мнения за религията, които не съвпадат с общоприетите, и би могла да попречи на защитата на плурализма, незаменим за правилното развитие на демократичното общество. Поради това Съдът стигна до заключението, че по този казус присъдата на ищеца съставлява нарушение на чл. 10 от ЕКПЧ.

49. В делото *Жиниевски с/у Франция* [83] критичният анализ на становище, което Папата е изразил в една енциклика, целящ да развие аргументи за обхвата на конкретната доктрина и нейните вероятни връзки с началото на Холокоста, беше тълкуван от Съда въз основа на същия принцип. Той отбеляза, че макар статията да критикува позицията на Папата, анализът не се отнася до цялото християнството, състоящо се от различни течения, някои от които отхвърлят папската власт. Съдът подчерта, че ищецът има принос, който по дефиниция е открит за дискусии, към един мащабен и продължаващ понастоящем идеологически дебат, без да подклажда ненужни или несвързани с модерната мисъл спорове. Съдът сметна, че намесата в свободата на мнение, изразяваща се в осъждането на ищеца да заплати глоба, не е оправдана в този случай.

50. За разлика от това в делото *Й. А. с/у Турция* [84] Съдът реши, че забраната на публикация, съдържаща оскърбителни нападки срещу Пророк Мохамед, от която вярващите основателно са се почувствали като обект на незаконни и обидни нападки, е била справедлива.

3.3. Твърдения, попадащи в обхвата на чл. 17 от ЕКПЧ

51. Целта на следващите параграфи въз основа на практиката на Съда е да идентифицират примери за "реч на омразата", които може да не се ползват със защитата на свободата на словото. Следователно стремежът е да се отделят най-представителните примери за прилагане на чл. 17, но не и да се изготви изчерпателен списък на всички казуси, където се споменава чл. 17. При това въз основа на практиката на Съда са обозначени някои критерии, които могат да помогнат при последователното прилагане на тази разпоредба по отношение на "речта на омразата" в мултикултурната среда.

52. Член 17 от Конвенцията гласи:

"Никоя от разпоредбите на тази Конвенция не може да се тълкува като предоставяща правото на някоя държава, група или лице да осъществява дейност или действия, имащи за цел разрушаването на което и да е от правата и свободите, предвидени в тази Конвенция, или ограничаването им в по-голяма степен от предвидената в Конвенцията."

53. Тази разпоредба не цели единствено да наложи още по-големи ограничения на чл. 10, тъй като е насочена не само към държавите, а и към групи или отделни индивиди и обхваща всички права и свободи, регулирани от Конвенцията. Следователно нейният обхват на действие надхвърля чл. 10 от Конвенцията.

54. В делото *Лоулес* [85], Съдът ясно установи връзката между чл. 17 и другите разпоредби на Конвенцията със следната формулировка:

"Като се има предвид, че според Съда целта на чл. 17, доколкото той се отнася до групи или лица, е те да не могат да оправдават чрез Конвенцията своето право да осъществяват дейност или действия, имащи за цел разрушаването на което и да е от правата и свободите, предвидени в Конвенцията; като има предвид, че никой не може да се възползва от разпоредбите в Конвенцията, за да извършва действия, целящи да разрушат гореспоменатите права и свободи; от друга страна, тази разпоредба - отрицателна по своя обхват, не може да се тълкува с обратен знак като лишаваща някое физическо лице от фундаменталните права и свободи, гарантирани в чл. 5 и 6 на Конвенцията."

55. Вследствие на това се прави ясно разграничение между упражняването на онези права и свободи, гарантирани от Конвенцията, които не могат да породят жалба по чл. 17 и не могат да се обезсилят от този член при никакви обстоятелства, и спорното право, което не е гарантирано от Конвенцията, да се разрушават права и свободи. Следователно това не представлява допълнително ограничение на някое конкретно право, например на свободата на словото, а е една обща гаранция, предназначена да осигури трайна защита на системата от демократични ценности, на която се основава Конвенцията. Развитието на чл. 17 стана почти незабелязано и мина дълго време, в които той беше прилаган спорадично и предпазливо без аналитично изследване на неговото съдържание. Напоследък обаче той придоби нови сили и се прилага в нови области.

56. Най-общо казано, може да се твърди, че имаше различни стадии на прилагане, всеки от които съответстваше на основното предизвикателство или на някое от водещите предизвикателства за европейската демокрация в конкретен етап от историята.

57. Всеки път, когато Комисията и Съдът прилагаха този член, той беше знак за някакво конкретно притеснение.

58. Затова и не е съвпадение, че по време на Студената война чл. 17 се използва значително по-често по отношение на тоталитарните комунистически режими.

Най-емблематичният казус от този период беше този за Германската комунистическа партия. В решението си за недопустимостта на този казус Европейската комисия по правата на човека постанови, че не само налагането на "комунистическия обществен ред чрез пролетарска революция и диктатура на пролетариата" противоречи на Конвенцията, а макар политическите методи, използвани от партията при депозиране на кандидатура ѝ да са били конституционни, тя явно не е изоставила революционните си цели[86].

59. През следващите десетилетия именно страхът от възраждане на националсоциализма като тоталитарна идеология, противоречаща на Конвенцията, подтикна Комисията и Съда често да използват чл. 17. Например, решението по делото *Нахтман с/у Австрия*:

"Нещо повече, Комисията и преди е заявявала, че националсоциализмът е тоталитарна доктрина, несъвместима с демокрацията и правата на човека и че неговите поддръжници несъмнено преследват цели подобни на тези, споменати в чл. 17." [87]

60. Или да вземем друг пример - решението по делото *Шиманек с/у Австрия*:

"По отношение на раздел 3а (2) от Забранителните разпоредби, според които е осъден ищецът, Съдът отбелязва, че забранява основаването или ръководството на групи, целящи с действията на членовете си, вдъхновени от националсоциалистките идеи, да подрият обществения ред или автономността или независимостта на Австрийската република. Ищецът е обявен за виновен за заемането на ръководна позиция в такава група.

Националсоциализмът е тоталитарна доктрина, несъвместима с демокрацията и правата на човека и неговите последователи несъмнено преследват цели като тези, посочени в чл. 17 на Конвенцията. При тези обстоятелства Съдът заключава, че по силата на чл. 17 присъдата на ищеца е била необходима в демократичното общество по смисъла на точка втора от чл. 10". [88]

61. От 1990те насам Съдът и Комисията започнаха да се занимават с нов критерий за несъвместимост с Конвенцията на базата на чл. 17. "Речта на омразата" постепенно започна да се намесва в съдебната практика особено във връзка с антисемитски изказвания. Практиката, цитирана по-долу, отразява различни критерии за преценка, които надхвърлят "осъждането" на тоталитарния режим като противоречащ на Конвенцията. При всички тези примери чл. 17 се прилага много педантично по отношение на актуални събития, разпространени чрез публикации, изявления или други форми на словото. Възможно е дори да се отчете градация в причините, посочени в решенията, като при всяко дело се прибавят нови елементи, изграждайки концепцията за "речта на омразата". Например, в решението си по делото *Хонсик с/у Австрия*, Съдът подчерта полемичния, двусмислен тон, лишен от научна обективност, който отрича системното избиване на евреите чрез последователна употреба на токсични газове. Терминът "полемичен" обаче все още не посочва ясно хората, които биха могли да се възприемат като "жертви" на тези публикации: "По отношение на обстоятелствата в настоящото дело Комисията специално отбелязва изводите на Окръжния съд и на Върховния съд, че публикациите на ищеца по един пристрастен и спорен начин, лишен от каквато и да било научна обективност, отричат системните убийства на евреи в концентрационните лагери на националсоциалистическия режим с токсични газове. Комисията и преди е заявявала, че подобни твърдения

противоречат на една от основните идеи на Конвенцията, изразена в нейния преамбюл, а именно справедливост и мир, и освен това са расова и религиозна дискриминация". [89]

62. Комисията много по-добре изясни позицията си по отношение на "речта на омразата" в друго дело, *Ремер с/у Германия*, в което тя прие дефиницията на подтикване към омраза, използвано от национален съд:

"Що се отнася до обстоятелствата по настоящото дело Комисията отбелязва подробните изводи на Регионалния съд по отношение на съдържанието на публикациите на ищеца, с които той се е опитал да предизвика омраза срещу евреите. Нещо повече, Федералният съд потвърди, че всеки, който на базата на идеите на националсоциализма подтиква към омраза срещу части от населението, правейки на всеослушание неверни твърдения и обвинявайки тези представители на населението в лъжа и изнудване, като по този начин ги представя като особено омразни, извършва дискриминация. Регионалният съд прецени, че подобни съображения се прилагат с още по-голяма сила, когато съдбата на евреите при националсоциалистическия режим е обрисувана като 'измислица', изфабрикувана от евреите с цел изнудване. Комисията смята, че публикациите на ищеца противоречат на една от основните идеи на Конвенцията, както тя е изразена в нейния преамбюл, а именно, справедливост и мир, и освен това изразяват расова и религиозна дискриминация".[\[90\]](#)

63. По друго дело, *Удо Валенди с/у Германия*, Комисията стигна малко по-далеч, окачествявайки отричането на исторически факти като обида към евреите:

"По отношение на обстоятелствата по настоящото дело Комисията отбелязва, че според Германския апелативен съд въпросната публикация е отрекла исторически факти за масовото убийство, извършено от тоталитарния нацистки режим и следователно представлява обида срещу еврейския народ и в същото време е продължение на предишната дискриминация срещу евреите".[\[91\]](#)

64. Явно в този случай проблемът вече не е спазването на Конвенцията от страна на крайно леви или крайно десни тоталитарни политически системи, а агресивното слово, насочено срещу конкретна общност, отправено от гледна точка на отношенията между индивидите и общностите.

65. Решението на Съда за недопустимостта на казуса *Гароди* отива още по-далеч в този ред на мисли:

"Отричането или пренаписването на този вид исторически факти подрива ценностите, върху които е основана борбата срещу расизма и антисемитизма и е сериозна заплаха за обществения ред. Подобни действия са несъвместими с демокрацията и спазването на човешките права, защото накърняват правата на другите. Защитниците на подобни действия имат намерения, които попадат в категорията на целите, забранени от чл. 17 от Конвенцията".[\[92\]](#)

66. С това решение Съдът добави два важни елемента, които имат значителна връзка с настоящия доклад.

67. Първо, Съдът обвързва борбата с расизма и антисемитизма с фундаменталните ценности, залегнали в Конвенцията, особено с посочените в преамбюла. По този начин Съдът включи редица съвременни политически действия, именно тези, които са насочени към борбата с расизма и антисемитизма, в групата приоритетни ценности, защитени от Конвенцията.

68. Второ, беше постановено, че словото, обект на жалбата в делото *Гароди*, "накърнява правата на другите". Тук отново има съществен напредък при описанието на интереса, който е бил накърнен. Не става дума само за някаква смътна обида, а за нарушение на правата на трети страни.

69. Идеята за накърняване правата на трети страни убедително беше подновена при по-скорошни дела, като при решението по делото *В. П. с/у Полша*:

"Като се съсредоточи върху фактите по настоящото дело, Съдът отбеляза, че меморандумът за обединяване на Националната и патриотична асоциация на полските жертви на болшеvizма и ционизма включва в т. 6, 12 и 15 твърдения за преследване на

поляци от страна на еврейското малцинство и за съществуването на неравнопоставеност между тях. Съдът се съгласява с правителството, че тези идеи могат да се възприемат като възраждане на антисемитизма. Расисткото отношение на ищците прозира и от антисемитските оттенъци на някои техни тези, изложени пред Съда. Следователно е удовлетворено условието, че доказателствата по настоящото дело оправдават необходимостта да се задейства чл. 17.”[93]

70. Същата идея е изразена в едно още по-скорошно решение. В решението си по делото *Витж с/у Германия*, Съдът постанови следното:

“Твърдението на ищеца, че мнението, изразено от В., е било част от военната пропаганда и пропагандата на следвоенните жестокости, както и отричането на отговорността на Хитлер и националсоциалистите за избиването на евреите, показва презрението на ищеца спрямо жертвите на Холокоста. Съдът смята, че възгледите, изразени от ищеца, противоречат на текста и духа на Конвенцията. В резултат на това той не може съгласно чл. 17 от Конвенцията да се уповава на разпоредбите на чл.10 по отношение на въпросните си твърдения. Фактът, че те са направени в частно писмо, а не пред по-голяма аудитория няма отношение тук. Твърденията на ищеца, че той не е имал намерение да прави обществен дебат по тези свои възгледи при всички случаи е спорен при конкретните обстоятелства на настоящото дело.”[94]

71. Интересно е да се отбележи, че Съдът не е особено заинтересован от факта, че ищецът не е възнамерявал да предизвика обществени дебати върху възгледите си – факт, който е още по-значим, имайки предвид че въпросните твърдения са изразени в частно писмо.

72. Значим обрат настъпи с делото *Норууд*, в което Съдът приложи чл. 17 в контекста на нападки срещу мюсюлманската общност:

“Плакатът, обект на настоящото дело, съдържа снимка на горящите “кули близнаци” (в Ню Йорк), думите ‘Ислямът - вълн от Великобритания – защитете британския народ’ и мюсюлманския полумесец и звезда в знак за забрана. Съдът отбелязва и се съгласява с преценката на националните съдилища, гласяща че думите и изображенията на плаката са равностойни на публични нападки срещу всички мюсюлмани в Обединеното кралство. Подобна обобщаваща, яростна атака срещу една религиозна общност, свързваща цялата общност със сериозен терористичен акт, е несъвместима с ценностите, обявени и гарантирани в Конвенцията, а именно толерантност, социален мир и недискриминация. Фактът, че ищецът е показвал плаката на прозореца си, съставлява действие по смисъла на чл.17, което не се ползва със защита по чл. 10 и 14 (вж. гореспоменатите казуси, а също и делото *Йерсилд с/у Дания*, решение от 23 септември 1994, Серии А No. 298, т. 35). В решението се допълва, че жалбата трябва да бъде отхвърлена като несъвместима *ratione materiae* с разпоредбите на Конвенцията, съобразно чл. 35, т. 3 и 4.”[95]

73. Това решение е доста встрани от историческия ревизионизъм и антисемитизъм, които предизвикаха прилагането на чл.17 от Конвенцията при предишните решения на Съда. Заслужава си да се отбележи, че в този контекст Съдът предпочете да се позове на чл. 17, а не на чл. 10 т. 2, за който има значителен обем решения в съдебната практика. Съдът можеше да стигне до същия извод за недопустимост на жалбата, прилагайки критерия за необходимост от намеса на държавата в демократичното общество и по този начин да остане в контекста на свободата на словото. Интересно е да се отбележи също така, че Съдът следва подобна логика и при едно предходно дело. Делото *Суро* засяга уволнението на учител, твърдящ, че статията, която написал за училищния бюлетин, описваща французите от северноафрикански произход като “мюсюлмански орди, които е невъзможно да бъдат асимилирани”, е била “хумористична”. Като отбелязва, че използваните думи са били расистки по своята същност, Съдът реши да проучи дали чл. 17 е приложим в случая:

“По настоящото дело Съдът е на мнение, че с оглед на цялостния тон на въпросната публикация ищецът не може да се позовава на чл. 17 от Конвенцията. Вместо това Съдът

се пита дали изразеното от него мнение не трябва да бъде изключено от защитата на чл. 10 по силата на чл. 17.”[\[96\]](#)

74. В заключение, в светлината на скорошната практика на Съда, може да се каже, че чл. 17, прилаган спорадично през последните десетилетия, е придобил нова сила с оглед на новите предизвикателства пред европейското общество.

75. Въпреки че нови критерии, като например концепцията за правата на другите и на жертвите, бяха прибавени към предишната съдебна практика по материята, изразяването на исторически ревизионизъм може да се възприеме като продължение на стари тоталитарни амбиции. Включването на борбата срещу расизма и защита на изначалните ценности на западната демокрация обаче е напълно нов елемент. Този нов поглед върху демокрацията подсказва необходимостта не само от борба срещу “исторически” заплахи, които биха могли да се възродят, но и от предотвратяване на латентните опасности за западните демокрации, които вече са мултикултурни.

76. Още повече, че цялата съдебна практика, засягаща чл. 17 и следователно отнасяща се до новите форми на “речта на омразата”, набляга на идентифицирането на заплахата за абсолютните ценности на Конвенцията без използването на критериите за прилагане на чл. 10, като риска от насилие, пропорционалността на намесата или уместността с оглед на легитимната крайна цел. Това е важна точка, тъй като редът на приоритетите се преразглежда във връзка с прилагането на чл. 17, чиято цел е да защити демократичната рамка, поддържаща всички права и свободи, заложили в Конвенцията.

4. Други стандарти на Съвета на Европа

4.1. Европейска комисия срещу расизма и нетолерантността (ECRI)

77. Европейската комисия срещу расизма и нетолерантността (ECRI) е органът на Съвета на Европа, натоварен с борбата срещу расизма и расовата дискриминация в Европа, в широкия географски смисъл на понятието, от гледната точка на защитата на човешките права. Дейностите на Комисията обхващат всички необходими мерки за борба с насилието, дискриминацията и предразсъдъците, пред които се изправят лица или групи, основно на базата на раса, цвят на кожата, език, религия, националност или национален или етнически произход. Нейните членове се назначават въз основа на техните експертни умения в борбата с расизма и нетолерантността. В съответствие със Статута на Комисията нейните членове работят на база на личните си качества и са независими при изпълнение на задълженията си.[\[97\]](#)

78. Едно от задълженията на ECRI е да проучва проблема с расисткото слово. В Общата политическа препоръка No.7 на ЕКРП[\[98\]](#) расизмът е описан като “убеждението, че на основания като раса[\[99\]](#), цвят, език, религия, националност или национален или етнически произход, може да се обоснове презрение към лице или група от лица, или схващане за превъзходство на лице или група от лица.” В европейските мултикултурни общества расисткото слово, уви, по никакъв начин не е било ликвидирано и в някои отношения дори е зачестило през последните години. Този проблем е валиден особено що се отнася до политическото слово – факт, който накара ECRI да поръча проучване по въпроса и да приеме през 2005 г. декларация за употребата на расистки, антисемитски и ксенофобски елементи в политическите изказвания.[\[100\]](#)

79. Комисията изготвя Общи политически препоръки за всички страни членки, като разработва насоки за развитието на националните политики и стратегии в различни сфери.[\[101\]](#) Обща политическа препоръка No. 7 за националното законодателство за борба с расизма и расовата дискриминация призовава страните членки на Съвета на Европа да приемат законови разпоредби, предназначени за борба с определени расистки форми на словото: публично подстрекаване към насилие, омраза или дискриминация, публична обида и клевета или заплахи срещу лице или група лица на основание на

тяхната раса, цвят, религия, националност или национален или етнически произход.[\[102\]](#) Препоръката препоръчва наказателна отговорност за публичното изразяване с расистки цели на расистка идеология, отричането с расистки цели, на геноцид, престъпления срещу човечеството или военни престъпления,[\[103\]](#) или на публичното разпространяване, с расистки цели, на материали, съдържащи гореописаните расистки изявления.[\[104\]](#) ECRI настоява, че всички тези законови разпоредби трябва да осигуряват ефективни, пропорционални и разубеждаващи санкции, както и помощни или алтернативни санкции.[\[105\]](#)

80. В рамките на наблюдението си върху страните ECRI извършва задълбочен анализ на проблемите на расизма и нетолерантността във всяка от държавите членки на Съвета на Европа. Подходът "страна по страна" разглежда всички тези страни като равнопоставени. В докладите си комисията разглежда прояви на расизъм в медиите, политическите изказвания и всички други форми на публичното слово. Във всяка страна тя проучва законовите разпоредби, предназначени за борба с тези прояви на расизъм и предлага подобрения и/или допълнения, когато това е необходимо. ECRI забеляза, че във всички страни, макар и в различна степен, действителният проблем произтича от недостатъци в правоприлагането. Поради това комисията редовно препоръчва на националните власти да организират курсове по наказателно право срещу расизма и нуждата от неговото правилно прилагане за полицаите, прокурорите и съдиите.

81. Докладите на ECRI страна по страна показват, че в Европа съществува консенсус за нуждата от борба срещу расистките изказвания и прояви, особено чрез наказателното право. Същевременно през последните години комисията все по-често се изправя пред спорове, при които аргументът за свободата на словото се използва за оправдаване на бездействие или по-конкретно за неуспешното прилагане на наказателни санкции за борба с расисткото слово. ECRI вярва, че упражняването на свободата на словото трябва да бъде ограничавано, с оглед борбата срещу расизма, особено в името на правата и доброто име на другите и с цел защита на човешкото достойнство на жертвите на расизъм. Всички такива ограничения трябва да съответстват на изискванията на чл. 10 от Европейската конвенция за правата на човека, така както тя се тълкува от Европейския съд. ECRI е наясно относно важността на свободата на словото като една от опорите на демократичните общества и относно нуждата от защита на човешките права, но в същото време и относно необходимостта от баланс между противостоящите права. В резултат на това ECRI поиска да разгледа още по-подробно въпроса за борбата с расизма и зачитането на свободата на словото и поради това проведе експертен семинар по темата в Страсбург на 16 и 17 ноември 2006 г.[\[106\]](#)

4.2. Управителен комитет по медии и нови комуникационни услуги (CDMC)

82. Управителният комитет по медии и нови комуникационни услуги (CDMC) е специализиран комитет, подчинен на Комитета на министрите на Съвета на Европа. В същото време фактът, че неговите компетенции са съсредоточени върху свободата на словото и медиите предоставя уникални възможности CDMC да влияе върху политиката в тази решаваща област и да приема документи с дългосрочни последици. Тези последици произтичат от ключовата роля, която свободата на словото и свободата на медиите играят в модерните демокрации и по-точно тяхното значение за формирането на плуралистична публична сфера на дебати.

83. В качеството си на комитет, който обхваща проблемите на традиционните и новите медии, приносът на CDMC може да се приеме като още по-значим днес, когато всички сме свидетели на бързия напредък на новата променяща се цифрова среда, на нейните предизвикателства и в крайна сметка на огромното ѝ въздействие върху човешкия живот.

84. От гледна точка на едно по-широко измерение на човешките права CDMC е комитет за

защита, насърчаване и улесняване упражняването на свободата на словото в плуралистичното демократично общество. По отношение на това комитетът насърчава наличието на разнообразни източници на информация и многообразието на мненията и идеите независимо от държавните граници.

85. От по-специфична медийна гледна точка комитетът се занимава със специалните проблеми, присъщи на медиите в периоди на криза, с медийния плурализъм и разнообразие, социалната сплотеност, включването на всички в употребата на цифрови технологии, медийната грамотност, обществените медии и всички теми, свързани с функционирането на традиционните и новите медии, както и с тяхното въздействие върху принципите и ценностите на човешките права.

86. През годините CDMC се занимава както с проблемите на разпространението на омраза и насилие от медиите (отрицателен подход), така и с ролята на медиите за поощряване на межкултурния диалог, толерантността и разбирателството (положителен подход). Сред документите, приети в тази насока, са два инструмента от особена важност за темата на настоящия доклад – Препоръка (97) 21 за медиите и насърчаването на култура на толерантност и Препоръка (97) 20 за "речта на омразата".

87. В *Препоръка (97) 21 за медиите и насърчаването на култура на толерантност* се отбелязва, че медиите могат да имат положителен принос за борбата с нетолерантността, особено когато поощряват културата на разбирателство между отделните етнически, културни и религиозни групи в обществото. Документът е насочен към различните социални актьори, отговорни за липсата на постигане на култура на толерантността.

88. *Препоръка (97) 20 за "речта на омразата"* е важна за разисквания проблем, защото предлага дефиниция на понятието "реч на омразата" и осъжда всякакви форми на словото, които подстрекават към расова омраза, ксенофобия, антисемитизъм и всички форми на нетолерантност. Въпреки че дефиницията не обхваща всички известни или възможни форми на "речта на омразата", тя може да се приеме за отворена дефиниция, включваща всяко поведение, целящо да разпространи, насърчи, подбуди или оправдае определени форми на омраза въз основа на нетолерантност. Документът специално отбелязва, че подобни форми на изразяване може да имат по-голямо и вредно въздействие, когато се разпространяват чрез медиите. Същевременно се посочва, че националното законодателство и съдебната практика трябва ясно да разграничават отговорността на автора на словото на омразата от отговорността на медията, която го разпространява като част от своята обществена функция да съобщава информация и идеи по въпроси от обществен интерес (т. 6 от приложението). Така Препоръка (97) 20 инкорпорира и заключенията на Европейския съд по правата на човека по делото *Йерсилд*. Идеите са развити по-подробно в т. 7, възлагайки на страните членки задължението да спазват журналистическите свободи и особено свободата да съобщават за расизъм, ксенофобия, антисемитизъм и други форми на нетолерантност. С оглед на това свободата на информиране е защитена според чл. 10 от ЕКПЧ, от който произтича, че всяко ограничаване трябва да е съобразено с принципите, въплътени в Конвенцията, като се имат предвид начинът, съдържанието, контекстът и целта на репортажа. Журналистите трябва също да се чувстват свободни да избират журналистическия похват без никакъв страх от санкции. Като идентифицира всички тези принципи, препоръката преобразува съдебната практика на Съда в конкретни и ясни насоки не само за страните членки, а и за медиите, позволявайки им да реагират адекватно на сложната среда и спорните ситуации.

89. През годините CDMC прие много инструменти, популяризирайки директно и индиректно културата на единство, търпимост и разбирателство сред европейските страни и стремейки се към създаването на мултикултурно и интелектуално богато общество чрез свободното упражняване на свободата на словото. Принципите, формулирани в документите на управителния комитет, целят да противодействат на омразата, расизма и нетърпимостта, които са чужди за европейската космополитна традиция. Тези принципи могат да послужат като разумна основа за изготвянето на национални политики и

законодателство, които да насърчават развитието на креативни и отговорни медии като важен фактор за културата и демокрацията.

5. Идентифициране на факторите за прилагане на чл. 17 от ЕКПЧ

90. Разнообразните разпоредби относно свободата на словото в различните международни хуманитарни договори, както и техните клаузи за допустимите ограничения, поражда редица тълкувателни проблеми. В мултикултурното общество съвместното съжителство на лица от различна култура, религия и идентичност изисква взаимно зачитане. Съществуват ограничения на свободата на словото, дефинирани чрез закон, целящи да защитят хората от престъпления и обида въз основа на тяхната действителна или предполагаема идентичност, култура или произход. Прилагането на съществуващото законодателство повдига комплекс от въпроси в обществата, които станаха все по-разнообразни и мултикултурни по своя състав. Определени изрази, насочени срещу опорните ценности на Конвенцията, като демокрация, толерантност, човешко достойнство или недискриминация, и попадащи под чл. 17, не могат да се ползват със защитата на чл.10 от ЕКПЧ (вж. т. 3. 3. по-горе). В други случаи трябва да се постигне справедлив баланс на противостоящите си права и свободи (например свободата на словото, от една страна, и зачитането на личния живот, свободата на религията и забраната за дискриминация, от друга). По този начин държавите се ползват от доктрината за "границите на преценката". Съдът признава, че националните органи вероятно трябва да приемат различни решения, взимайки предвид спецификите на всяко общество.

91. По отношение на темата за "речта на омразата" е особено важно да се разграничат обидните изрази, напълно защитени от свободата на словото, от тези оскърбителни изрази, които легитимно подлежат на ограничения и дори не са защитени от свободата на словото. Твърди се, че основна характеристика на оскърбителното слово е, че то е насочено срещу хора, а не срещу идеи.[\[107\]](#) И Съдът, и други органи, които следят за спазването на човешките права в рамките на Съвета на Европа и ООН, трябваше да наблегнат на разликата между обидни и оскърбителни изрази на "речта на омразата" при конкретни казуси. Следващите параграфи са опит да се направи един систематичен преглед на критериите, използвани за идентифициране на изразите на "реч на омразата" и тяхното разграничаване от изразите, които просто не са приятни, шокират или смущават някоя прослойка от населението.

92. Целта не е да се задават нови стандарти, а да се предоставят на страните членки и техните органи практични насоки как да постигнат справедлив баланс между различните права и интереси в даден спор. Тези фактори трябва да се възприемат не като решаващи, а просто като насоки, които трябва да се използват благоразумно. "Речта на омразата" е сложен феномен, при който не трябва да се правят обобщения. Всеки израз трябва да се разглежда в конкретния му контекст.

5.1. Фактори от практиката на Европейския съд по правата на човека

а. Фактори, свързани със съдържанието

» i. изразите представляват подстрекаване към насилие срещу лица, групи лица или част от населението;[\[108\]](#)

» ii. изразите целят да разпространят, подтикнат или да оправдаят омраза на основания като нетолерантност, вкл. расова омраза или религиозна нетърпимост;[\[109\]](#)

- » iii. изразите представляват отричане или оправдание на престъпления срещу човечеството;[\[110\]](#)
- » iv. изразите представляват подстрекаване към конкретно незаконно деяние;[\[111\]](#)
- » v. изразите не само се противопоставят на, критикуват или отричат религиозни вярвания, но и възпрепятстват онези, които споделят тези вярвания, да практикуват своята свобода да ги споделят и изразяват,[\[112\]](#) опетняват контекста на тяхното вероизповедание,[\[113\]](#) сериозно накърняват техните съкровени чувства и убеждения[\[114\]](#) или представляват обидни/оскърбителни нападки срещу свещени за тях обекти;[\[115\]](#)
- » vi. изразите са неоснователно обидни, клеветнически или оскърбителни;[\[116\]](#)
- » vii. неверността на твърденията, по-точно отричането на установени исторически факти, което не е историческо проучване с цел установяване на истината;[\[117\]](#)
- » viii. наличието на расистки, ксенофобски или дискриминационни по друг начин намерения;[\[118\]](#)
- » ix. твърденията допринасят за плуралистичните обществени дебати, по-точно ако темата е широко дискутирана и засяга въпроси от всеобщ интерес;[\[119\]](#)
- » x. по отношение на употребата на сатира във форми на изобразителното изкуство, това може да се приеме като "форма на артистично слово и социален коментар", който чрез преувеличение и изкривяване на действителността "естествено цели да провокира и развълнува". Затова трябва да се обърне особено внимание, когато се проучва каквато и да е намеса в правото на артистите свободно да изразяват такъв вид слово.[\[120\]](#)

b. Фактори, свързани с контекста

- » i. твърденията са направени в контекст на насилие и тероризъм;[\[121\]](#)
- » ii. известна степен на преувеличение може да се допусне в контекста на разгорещени и продължителни обществени дебати по въпроси от всеобщ интерес, при който е заложена професионалната репутация и на двете страни;[\[122\]](#)
- » iii. политическият контекст, в който са направени твърденията,[\[123\]](#) по-точно когато твърденията се неутрализират от други твърдения и коментари;[\[124\]](#)
- » iv. фактическото въздействие на твърденията,[\[125\]](#) което може да бъде повлияно от тяхното реално разпространение и движение, по-конкретно ограниченията върху разпространението,[\[126\]](#) или използваната изразна форма;[\[127\]](#)
- » v. по отношение на аудиовизуалните медии, видът на предаването, в която твърденията са излъчени[\[128\]](#) или фактът, че твърденията са направени устно по време на предаване на живо без възможността за тяхното перифразирание, усъвършенстване или оттегляне преди да са станали обществено достояние.[\[129\]](#)

с. Фактори отнасящи се до правното положение на автора на твърдението

- » i. намеса в свободата на словото на политици, които представляват своите избиратели, привличат вниманието към техните грижи и защитават техните интереси, изискват по-задълбочен анализ;[\[130\]](#)
- » ii. специалните задължения и отговорности на журналистите, които може да не са автори на въпросните твърдения[\[131\]](#) и които трябва да могат да изразяват своето мнение, в т. ч. и своята оценка, по въпроси от обществен интерес,[\[132\]](#) но които са отговорни за събирането и разпространението на информация;[\[133\]](#)
- » iii. специалните задължения и отговорности на учителите, които са авторитетни фигури за своите ученици.[\[134\]](#)

д. Фактори, касаещи правното положение на лицето, засегнато от твърдението

- » i. границите на допустимата критика са по-широки по отношение на правителството, отколкото по отношение на частните лица или дори на политиките. В една демократична система действията или бездействието на правителството трябва да бъдат обект на внимателно проучване не само от страна на законодателната или съдебната власти, но и от страна на печата и общественото мнение. Нещо повече, водещата позиция на правителството налага то да проявява сдържаност по отношение на наказателните дела, особено когато има на разположение други средства за отговор на неоправдани атаки и критики от страна на неговите противници или медиите. В същото време компетентните държавни органи са свободни да приемат в качеството си на пазители на обществения ред мерки дори от наказателно естество, предназначени да отговорят подобаващо без излишни неоснователни, нечестни или обидни обвинения;[\[135\]](#)
- » ii. границите на приемливата критика са по-широки по отношение на политиките, отколкото по отношение на частните лица. За разлика от частните лица политиките неизбежно и съзнателно се разкриват, така че всяка тяхна дума и действие трябва внимателно да се изследват както от журналистите, така и от широката общественост и следователно те трябва да проявяват по-голяма толерантност; [\[136\]](#)
- » iii. Държавните служители, действащи в качеството си на официални лица, както и политиките, са обект на критика в по-широки граници в сравнение с частните лица. Обаче не може да се твърди, че държавните служители съзнателно се разкриват, така че всяка тяхна дума или действие да бъдат обект на внимателно наблюдение до степента, в която политиките го правят. Следователно държавните служители трябва да се третират равнопоставено с частните лица, когато става дума за критики срещу тяхното поведение.[\[137\]](#)

5.2. Фактори от други международни източници

» *Фактори, свързани със съдържанието*

- » i. публично подстрекаване към насилие, омраза или дискриминация, публични обиди и клевети или заплахи срещу лица или групи лица на основания като раса, цвят,

националност или национален или етнически произход; [\[138\]](#)

» ii. публично изразяване, с расистки цели, на идеология, която предявява претенции за превъзходството на, или която подценява или принизява, група лица въз основа на тяхната раса, цвят, език, религия, националност или национален или етнически произход; [\[139\]](#)

» iii. публично отричане, подценяване, оправдаване или опрощаване, с расистка цел, на геноцид, престъпления срещу човечеството или военни престъпления; [\[140\]](#)

» iv. всяко защитаване на националистична, расистка или религиозна омраза, която представлява подстрекаване към дискриминация, враждебност или насилие, независимо дали подобна пропаганда или застъпничество има вътрешни или външни за засегнатата държава цели; [\[141\]](#)

» v. разпространението на всякакви идеи върху основата на расово превъзходство или омраза; [\[142\]](#)

» vi. словото е насочено срещу, заклеймява, поставя стереотипи, въз основа на раса, цвят, произход, национален или етнически произход, на членове на групи от населението, съставени от "чужденци"; [\[143\]](#)

» vii. твърденията съдържат отрицателни обобщения за цяла група хора единствено върху основата на действителна или предполагаема идентичност, култура или произход, независимо от техните лични възгледи, мнение или действия; [\[144\]](#)

» viii. стереотипизирането на етнос заедно с неговото принизяване и провокиране на негодувание и омраза срещу него; [\[145\]](#)

» ix. възможно е изразите да предизвикат значителни щети на засегнатите лица или групи. [\[146\]](#)

» *Фактор, свързан с контекста*

контекстът, в който са направени твърденията, може да доведе до насилие (например среда, в която има геноцид). [\[147\]](#)

с. Фактор, свързан с положението на автора на твърдението

политически партии, които могат да играят ключова роля в борбата с расизма, оформяйки и насочвайки общественото мнение в положителна посока, трябва да формулират ясно политическо послание в подкрепа на разнообразието на европейските общества. [\[148\]](#)

6. Примери за национални инициативи и мерки (пр. официални позиции, превантивни действия, несъдебни процедури и включване на гражданското общество)

93. По-долу следва списък с подбрани практически инициативи, насочени към

предотвратяване на "речта на омразата" и насърчаване на толерантността. Примерите са взети от отговорите, предоставени от страните членки (отговорите се съдържат в документ GT-DH-DEV A(2006)008 Приложение). Примерите не са изчерпателен списък на всички практически инициативи във всяка страна. Трябва да се отбележи, че през 2005 г. ОССЕ публикува обобщение на националните инициативи за борба с престъпленията от омраза и други подобни фактори за дискриминация. [\[149\]](#)

94. Обобщението на националните инициативи/добри практики е разделено на седем категории:

- Планове и програми за действие;
- Събиране на данни, записване и докладване;
- Образование;
- Квалификация и политически инициативи чрез представители на силите на реда, на съдебната система и други официални лица;
- Саморегулиране и етични кодекси;
- Медии и интернет (освен етичните кодекси);
- Гражданско общество и кампании.

6.1. Планове и програми за действие

95. Дърбанската декларация и програма за действие (Световната конференция срещу расизма, расовата дискриминация, ксенофобията и сродните видове нетолерантност от 31 август – 7 септември 2001) призова държавите да "изградят и приложат незабавно национални политики и планове за действие за борба с расизма, расовата дискриминация, ксенофобията и сродните видове нетолерантност, включително техните проявления на базата на пола" (точка 66) и да "развият и приложат политики и планове за действие и да засилят и приложат превантивни мерки, за да насърчат хармонията и толерантността между имигрантите и обществата домакини с цел ликвидиране на проявите на расизъм, расова дискриминация, ксенофобия и сродни видове нетолерантност, вкл. актове на насилие, предизвикано в много общества от индивиди и групи" (т. 30 от Декларацията и Програмата за действие). Комитетът по ликвидиране на расовата дискриминация също редовно потвърждава необходимостта страните да прилагат подобни планове.

93. В Мнение No. 5-2005 на Мрежата на ЕС от независими експерти по основните права се съдържа подробно обобщение на националните планове за действие и тяхното прилагане в *страните членки на ЕС*. [\[150\]](#)

97. Сред страните, които не са членки на ЕС, *Хърватия* е посочила няколко плана и програми за действие:

- Национален план за дейностите за ромите (Десетилетие на ромите 2005 - 2015)
- Национален план за дейностите за предотвратяване на насилието сред децата и младежите, 2004
- Национален план за предотвратяване трафика на деца (2005 – 2007)
- Национална стратегия за уникалната политика за хората с увреждания (2003 -2006)
- Национална политика за насърчаване на равенството на половете, 2001
- План за действие за насърчаване на равенството на половете (2001 – 2005)
- Програма за профилактика на СПИН
- Програма за предотвратяване на поведенчески разстройства при децата и младежите
- Национална стратегия за предотвратяване на дискриминацията (в процес на изготвяне).

6.2. Събиране на данни, записване и докладване

98. Няколко страни членки събират статистически данни за престъпленията от омраза и инциденти с насилие с вероятни расистки мотиви. За *страните членки на Европейския съюз* трябва да се направи справка в Европейския център за наблюдение на расизма и ксенофобията (EUMC) и в т. нар. мрежа RAXEN, която събира данни и информация за престъпления от омраза.

6.3. Образование

99. *Андора* предприе няколко инициативи за изграждане на съзнание сред младите за религиозното и културното многообразие и толерантността. Съществуват проекти, насочени към разрешаване на конфликти чрез посредничество, поддържане правата на децата и кампания срещу домашното насилие.

100. *Белгия* инициира проекта "Училища за демокрация", концентрирайки се върху връзката между толерантност и уважение. *Люксембург* също обръща специално внимание на обучението за човешките права в училищата. *Сан Марино* предлага квалификационни програми по теми, свързани с мултикултурното образование и зачитането на различията за различни категории професии, вкл. учители. Училища и колежи приложиха редица межкултурни проекти и проекти за спазването на човешките права.

101. В рамките на Националния план за действие по отношение десетилетието на включване на ромите (2005-2015), *Словакия* активно насърчава образованието, съсредоточено върху маргинализирането на ромската общност.

6.4. Квалификация и политически инициативи чрез представители на силите на реда, на съдебната система и други официални лица

102. В *Австрия* полицията активно участва в мерките за повишаване на познанията, насочени към младите хора. Поне веднъж на всеки семестър представители на полицията се свързват с учители, директори, регионални инспектори и други отговорни лица в сферата на образованието и им съдействат в усилията за борба с расистки, ксенофобски и антисемитски идеологии. Специално внимание се отделя и на расизма и ксенофобията при базовото обучение на полицаите. Нещо повече, през 1996г. започна интернет проект посредством тогавашните Разузнавателни служби (сега Федерално бюро за конституционна защита и борба с тероризма) с цел наблюдение на определени интернет сайтове и форуми (новионарски групи, e-mail списъци), за да се изведат заключения за тенденциите при екстремистките групировки. Информацията се събира и оценява на централно ниво в BVT и от отделните полицейски власти.

103. *Франция* назначи специални магистрати (*magistrats r?f?rents*), за да гарантира съгласуваност в местната криминална полиция и да се установят контакти с гражданското общество (асоциации, представители на църквите и религиозните групи). През 2004 г. започнаха специални граждански стажове (*stages de citoyennet?*), които да служат едновременно като превантивна мярка и заместител на наказанието. Тяхната цел е да съживят ценностите на републиката и зачитането на човешкото достойнство.

104. В *Норвегия* Дирекцията по имиграцията и Полицейския колеж подготвиха съвместен проект за развитие на методологията и подбора на съдържанието на програма за продължително обучение за културното разбирателство, различията и имиграционните закони. През периода 2001 – 2004 г. бяха разработени методите, стратегиите и квалификационните програми за подобряване на отношението на държавните служители към малцинствата.

6.5. Саморегулиране и етични кодекси

105. Международната федерация на журналистите прие Декларация за принципите на поведение на журналистите.^[151] Принцип 7 гласи следното:

“Журналистът трябва да е наясно, че опасността от дискриминация се задълбочава от медиите и трябва да направи всичко възможно, за да избегне улесняването на подобна дискриминация на базата на, освен всичко останало, раса, пол, сексуална ориентация, език, религия, политически или други мнения и национален или социален произход.”

106. “Асоциацията на австрийските доставчици на интернет услуги (ISPA)” има Етичен кодекс. Членовете на ISPA трябва да предотвратяват незаконно съдържание, доколкото могат. В случай на незаконно съдържание ISPA докладва на всички доставчици и на органите на реда. ISPA е създала сайта www.stopline.at, третиращ неонацистко съдържание.

107. В *Кипър* Комисарят по администрацията подготвя етични кодекси в частния и публичния сектор за, *inter alia*, ликвидиране на дискриминацията на основания като религия, националност и етнос. Той също така е упълномощен да прави проучвания и да събира статистическа информация по тези въпроси.

108. Във *Финландия* основните правила за поведение в Интернет (т.нар. *netiquette*, бел. прев.) бяха публикувани от търговските интернет оператори. Тези правила забраняват, освен всичко останало, расизма и подстрекаването към расизъм. Съществуват и насоки за журналистите, изготвени от Съвета за масмедията (вж. www.jsn.fi), постановяващи *inter alia*:

“26. Трябва да се зачита човешкото достойнство на всеки. Етнически произход, националност, пол, сексуална ориентация, присъди или други подобни лични характеристики не могат да се представят по неподходящ или пренебрежителен начин.”

109. В *Унгария* етичните кодекси на няколко власти, камари, професионални асоциации и големи търговски организации съдържат правила, които се отнасят до “речта на омразата”.

110. В *Норвегия* агенцията Прес асоушийшън изготви етичен кодекс за медиите (печат, радио и телевизия).

111. В *Швейцария* Декларацията за правата и задълженията на журналиста съдържа т. 8, озаглавена “Декларация на задълженията”:

“Да се зачита човешкото достойнство; журналистът трябва да се въздържа от каквито и да е намеци, чрез текст, картина или звук, за етническата или национална принадлежност на дадено лице, за неговата религия, пол или сексуална ориентация, както и за болест, физическо или психическо увреждане, което би имало дискриминационен характер; разказът, чрез текст, картина или звук, за война, терористични актове, злополуки или катастрофи, (трябва да) се ограничава до уважение спрямо страданията на жертвите и чувствата на техните близки.” (текстът съществува само на френски език - *превод от френски*, бел. прев.)

6.6. Медии и Интернет (освен етичните кодекси)

112. В *Белгия* мрежата CYBERHATE обединява публични и частни органи, като FCCU (Федералното звено за компютърни престъпления на федералната полиция), ISPA

(Белгийската асоциация на доставчиците на интернет услуги) и прокурори. Сайтът www.cyberhate.be получава и централизира жалби.

113. В *Гърция* Гръцката организация за радио и телевизия (ERT SA) излъчва все по-голям брой информационни предавания, свързани със защитата на правата на човека (защита на малолетните, бежански проблеми, посегателство срещу жени/деца, расизъм и ксенофобия, трафик и др.), което доказва не само чувствителността на работещите в гръцките медии, но и нарасналия интерес на обществеността по отношение на тези проблеми.

114. В *Латвия* различни инициативи на неправителствени организации са насочени към борбата с "речта на омразата" в латвийското виртуално пространство. Най-мащабната такава инициатива е достъпната в Интернет библиотека www.tolerance.lv (вж.: <http://www.iecietiba.lv/index.php?lang=2>). Библиотеката се състои от различни подтеми, свързани с разнообразни аспекти на толерантността. Друг проект, който се осъществява от група интернет медии в Латвия, е посветен на борбата с "речта на омразата" в Интернет и е наречен "Интернет – свободен от омраза". По-подробна информация за проекта може да се свали от www.dialogi.lv.

6.7. Гражданско общество и кампании

115. Няколко страни членки финансират проекти на гражданското общество за насърчаване на толерантността и разбирателството между малцинствата и основното население (напр. *Чехия, Дания, Германия, Холандия, Швеция*).

116. *Дания* учреди награда за частни компании със специален принос за задълбочаване на многообразието на работното място. Кампанията "Покажете червен картон на расизма" беше лансирана през 2006 г. с продължителност 3 години. Датската кампания е вдъхновена от подобни кампании в други европейски страни и ще стартира в сферата на футбола. Датската кампания обаче не се ограничава само до расизма, свързан с футбола, а включва също и редица инициативи, насочени към училищата и фирмите. Кампанията се ръководи от секретариат, но се осъществява също и от професионални футболисти в Дания, за които се смята, че имат голям авторитет в целевата група.

117. *Германия* има поредица от инициативи за предотвратяване на "речта на омразата", като "Първично предотвратяване на насилието над членове на групи – особено младежи", "Форум срещу расизма" за диалог между държавните агенции и НПО или "Младите за толерантност и демокрация – срещу десния екстремизъм, ксенофобията и антисемитизма", лансирана от "Алианс за демокрация и толерантност – срещу екстремизма и насилието", който обединява правителствени и неправителствени инициативи.

118. В *Гърция* Македонската информационна агенция активно участва в общностната инициатива EQUAL-DREAM чрез популяризиране на идеята на програмата, която се бори срещу расизма и ксенофобията в медиите.

119. *Исландският* Червен кръст прилага програмата "Многообразие и диалог" за частни лица, фирми, организации и местни общности. "Многообразие и диалог" е програма, насочена към динамиката на групите и формирането на съзнание по въпросите на дискриминацията. Целта ѝ е да работи срещу всички форми на расова и етническа нетърпимост, предразсъдъци и дискриминация и да работи за участието, представителството и зачитането на всички членове на обществото. В края на всеки семинар участниците подготвят конкретен план за действие за начините за борба с расизма във всекидневния живот на тяхната общност, на работното място, в училище, в църквата и т.н.

120. В *Литва* НПО имат много ценен принос за предотвратяването на "речта на омразата" и насърчаването на толерантността. Примери за това са Литовският център за човешки права, който организира семинар "Капацитет за планиране на гражданското общество по отношение на антидискриминацията" за представители на НПО и публикува книги в

областта, както и проекта "Превенция на етническата омраза и ксенофобията. Гражданският отговор на масмедията" на Центъра за изследвания на етноса към Института за социални изследвания.

121. Правителството в *Холандия* провежда активна политика на насърчаване на толерантността и взаимното уважение между различни култури. На национално ниво т. нар. "Кампания &" е успешна, като изпълнява задачата си да изтъкне предимствата на работата и живота с хора от различни култури. На местно равнище градският съвет на Амстердам организира няколко събития и сформира мрежи, насочени към преодоляването на разделенията между различните групи хора, живеещи в Амстердам. По-големият проект е озаглавен "Wij Amsterdammers" – "Ние, амстердамците", и включва, освен по-малките проекти, проектът Ден на Диалог, който се провежда веднъж на две години, еврейско-мароканска мрежа и много други дейности.

122. Правителството в *Швеция* допринася за създаването на неправителствената организация Център срещу расизма. Шведският интеграционен борд, чиято основна отговорност е да се погрижи възгледите и целите на шведската интеграционна политика да имат въздействие върху различните части на обществото, осигури финансиране и ще следи дейностите на Центъра срещу расизма. Основната цел на тази организация е да подобри и да допълни действията на обществеността срещу расизма, ксенофобията, хомофобията и дискриминацията. Друга инициатива на правителството е Форумът за живата история, който развива дейност срещу антисемитизма, ислямофобията и хомофобията. Институтът извърши, *inter alia*, изследване сред студентите за тяхното отношение към мюсюлманите. Проведоха се семинари за учители, дебати за широката публика, младежи, учители и политическата власт. В момента основна дейност на институцията представляват дискусиите и диалогът по тези проблеми. Провеждат се проучвания на общественото мнение по отношение на евреите и мюсюлманите.

123. В *Швейцария* има проект "улицата работи в Интернет" на организацията "Aktion Kinder des Holocaust", която се свързва с авторите на пронацистки и антисемитски твърдения.

124. Правителството на *Обединеното кралство* публикува през 2005 г. своята стратегия за засилване на равнопоставеността на расите и сплотеността на британското общество, озаглавена "По-добри възможности, по-силно общество". В документа правителството декларира намеренията си да акцентира върху насърчаване на чувството за принадлежност към едно цяло и за сплотеност между всички групи, предлагайки визията за британско общество, което включва всички групи и в което, освен всичко останало, расизмът е неприемлив. Съществуват още редица местни инициативи, като новата пробна телефонна гореща линия, позволяваща на хората от Йоркшир и Хамбърсайд да сигнализират за расистки инциденти по всяко време на денонощието.

* * *

Приложение – Приложими разпоредби на международни инструменти (пълен текст)

Всеобща декларация за правата на човека

Чл. 1. Всички хора се раждат свободни и равни по достойнство и права. Те са надарени с разум и съвест и следва да се отнасят помежду си в дух на братство.

Чл. 2. Всеки човек има право на всички права и свободи, провъзгласени в тази

Декларация, без никакви различия, основани на раса, цвят на кожата, пол, език, религия, политически или други възгледи, национален или социален произход, материално, обществено или друго положение.

Освен това няма да се допускат никакви различия, основани на политическото, правното или международното положение на държавата или територията, към която човек принадлежи, без оглед на това, дали тази страна или територия е независима, под попечителство, несамоуправляваща се или подложена на каквото и да е друго ограничение на суверенитета.

Чл. 7. Всички хора са равни пред закона и имат право, без каквато и да е дискриминация, на еднаква закрила от закона. Всички хора имат право на еднаква защита срещу каквато и да е дискриминация, нарушаваща тази декларация, както и срещу всяко подбуждане към дискриминация.

Чл. 12. Никой не трябва да бъде подлаган на произволна намеса в личния му живот, семейството, жилището и кореспонденцията, нито на посегателства върху неговата чест и добро име. Всеки човек има право на закрила от закона срещу подобна намеса или посегателства.

Чл. 18. Всеки човек има право на свобода на мисълта, съвестта и религията; това право включва правото да смени религията или убежденията си, както и свободата да изповядва религията или убежденията си, индивидуално или колективно, публично или частно, чрез обучение, обреди, богослужение и ритуали.

Чл. 19. Всеки човек има право на свобода на убеждение и на изразяването му; тази свобода включва правото безпрепятствено да се придържа към своите убеждения, както и правото да търси, да получава и да разпространява информация и идеи чрез всички средства и без оглед на държавните граници.

Чл. 29. 1. Всеки човек има задължения към обществото, в което единствено е възможно свободно и цялостно развитие на неговата личност.

2. Всеки човек, при упражняването на своите права и свободи, е подчинен само на такива ограничения, установени със закон, изключително с цел да се осигури необходимото признаване и зачитане правата и свободите на другите и за удовлетворяване на справедливите изисквания на морала, обществения ред и общото благоденствие в едно демократично общество.

3. Тези права и свободи при никакви обстоятелства не могат да бъдат упражнявани в противоречие с целите и принципите на Организацията на обединените нации.

Международен пакт за граждански и политически права

Чл. 5. 1. Нито една разпоредба в този пакт не може да бъде тълкувана като даваща право на дадена държава, отделна група или лице да се занимава с дейност или да извършва действия, насочени към отнемане на правата и свободите, признати с този пакт, или към ограничаването им в по-голяма степен, отколкото е предвидено в същия пакт.

2. Не се допуска никакво ограничаване или отнемане на основните права на човека, признати или съществуващи във всяка държава – страна по този пакт, по силата на закони, конвенции, правилници или обичаи под предлог, че този пакт не признава такива права или ги признава в по-малка степен.

Чл. 17. 1. Никой не може да бъде обект на своеволно и незаконно вмешателство в личния му живот, семейството му, дома или кореспонденцията му, нито на незаконно накърняване на неговата чест и добро име.

2. Всяко лице има право на законна защита срещу подобно вмешателство или накърняване.

Чл. 18. 1. Всяко лице има право на свобода на мисълта, съвестта и вероизповеданието.

Това право включва свободата да изповядва или възприема религия или убеждения по свой избор и свободата да изповядва своята религия или убеждения индивидуално или колективно, публично или частно, чрез богослужение, ритуали, религиозни обреди и обучение.

2. Никой не може да бъде обект на принуда, която да накърнява свободата му да изповядва или да приема религия или убеждения по свой избор.

3. Свободата да се изповядва религията или убежденията подлежи само на такива ограничения, предвидени от закона и необходими за защитата на обществената сигурност, ред, здраве и морал, или на основните права и свободи на другите.

4. Държавите – страни по този пакт, се задължават да зачитат свободата на родителите или на законните настойници да осигуряват религиозното и моралното възпитание на своите деца съобразно собствените си убеждения.

Чл. 19. 1. Никой не може да бъде обезпокояван за убежденията си.

2. Всяко лице има право на свобода на словото; това право включва свободата да търси, да получава и да разпространява сведения и идеи от всякакъв вид, независимо от границите, било устно, писмено, чрез печата или като произведение на изкуството или чрез каквото и да е друго средство по свой избор.

3. Упражняването на правата, предвидени в т. 2 на този член, е свързано със специални задължения и отговорности. Следователно то може да бъде подложено на известни ограничения, които трябва обаче да бъдат изрично предвидени от закона и които са необходими:

а) за зачитане на правата или за доброто име на другите;

б) за защита на националната сигурност, на обществения ред, на народното здраве или морал.

Чл. 20. 1. Всяка пропаганда на война се забранява със закон.

2. Всяко проповядване на национална, расова или религиозна омраза, което подбужда към дискриминация, враждебност или насилие, се забранява със закон.

Чл. 26. Всички лица са равни пред закона и имат право, без всякаква дискриминация, на еднаква законна закрила. В това отношение законът трябва да забранява всякаква дискриминация и да осигурява на всички лица еднаква и ефикасна закрила против всякаква дискриминация, основаваща се на раса, цвят на кожата, пол, език, религия, политически или други убеждения, национален или социален произход, имотно състояние, рождение или всякакви други признаци.

Чл. 27. В държави, в които съществуват етнически, религиозни или езикови малцинства, лицата, принадлежащи към тези малцинства, не могат да бъдат лишавани от правото да имат съвместно с другите членове на своята група собствен културен живот, да изповядват и практикуват собствената си религия или да си служат с родния си език.

Международна конвенция за ликвидиране на всички форми на расова дискриминация

Чл. 1. 1. В тази конвенция терминът „расова дискриминация“ означава всяко различие, изключване, ограничение или предпочитание на основата на раса, цвят на кожата, потекло или национален или етнически произход, което има за цел или резултат да унищожи или навреди на признаването, ползването или упражняването на равна основа на правата на човека и основните свободи в политическата, икономическата, социалната, културната или която и да е друга област на обществения живот.

2. Тази конвенция не се прилага за различия, изключения, ограничения или предпочитания, установени от държава – страна по тази конвенция, между граждани и

неграждани.

3. Нищо в тази конвенция не може да се тълкува като засягащо по какъвто и да е начин правните разпоредби на държавите-страни относно националност, гражданство или натурализация при условие

вие, че в тези разпоредби не се прави дискриминация спрямо някоя определена националност.

4. Специални мерки, предприети с единствената цел за осигуряване на съответен напредък на определени расови или етнически групи или индивиди, нуждаещи се от такава защита, според необходимостта за осигуряване на човешки права и основни свободи, няма да се смятат за расова дискриминация при условие обаче, че тези мерки като следствие не водят до поддържането на отделни права за различните расови групи и че те не продължават, след като целите, за които те са били предприети, са постигнати.

Чл. 4. Държавите-страни осъждат всяка пропаганда и всички организации, които се основават на идеите или теориите за превъзходство на една раса или група лица от един цвят на кожата или етнически произход или които се опитват да оправдаят или да подпомагат расовата омраза и дискриминация в каквато и да е форма, и се задължават да предприемат незабавни и положителни мерки, предназначени да изкоренят всякакво подбуждане към или прояви на такава дискриминация, и за тази цел, като имат предвид принципите, въплътени във Всеобщата декларация за правата на човека, и правата, изрично изложени в чл. 5 на тази конвенция, се задължават между другото:

а) да обявяват за престъпление, наказуемо от закона, всяко разпространение на идеи на основата на расово превъзходство или омраза, всяко подбуждане към расова дискриминация, както и всички актове на насилие или подбуждане към такива актове против която и да е раса или група лица от друг цвят на кожата или етнически произход, както и предоставянето на каквато и да е помощ за расистка дейност, вкл. финансирането;

б) да обявяват за незаконни и да забраняват организациите, както и организираните и всички други пропагандни дейности, които подпомагат и подбуждат расова дискриминация, и да смятат участието в такава организация или дейност за престъпление, наказуемо от закона;

с) да не допускат обществените власти или обществените институции, национални или местни, да подпомагат или подбуждат расова дискриминация.

Някои страни членки на Съвета на Европа направиха резерви и декларации към чл. 4, които се отнасят до балансиране на задълженията, заложили от този член, и свободата на словото и на сдружаването. Вж. по-специално резервите или декларациите, направени от Австрия, Белгия, Ирландия, Италия и Обединеното Кралство, които наблягат на важността на факта, че чл. 4 от МКЛВФРД предвижда мерките, споменати в подточки (а), (б) и (с) трябва да се приемат с нужното внимание към принципите, заложили във Всеобщата декларация за правата на човека и към правата, изрично посочени в чл. 5 на Конвенцията и които, следователно, смятат, че задълженията, произтичащи от чл. 4 на МКЛВФРД трябва да се урівновесят със свободата на изразяване на мнение и на словото и със свободата на събранията и сдружаването.

Европейска конвенция за правата на човека

Член 8 . Право на зачитане на личния и семейния живот

1. Всеки има право на неприкосновеност на личния и семейния си живот, на жилището и на тайната на кореспонденцията.

2. Намесата на държавните власти в упражняването на това право е недопустима, освен в

случаите, предвидени в закона и необходими в едно демократично общество в интерес на националната и обществената сигурност или на икономическото благосъстояние на страната, за предотвратяване на безредици или престъпления, за защита на здравето и морала или на правата и свободите на другите.

Член 9 . Свобода на мисълта съвестта и религията

1. Всеки има право на свобода на мисълта, съвестта и религията; това право включва свободата на всеки да променя своята религия или убеждения и свободата да изповядва своята религия или убеждения индивидуално или колективно, публично или в частен кръг, чрез богослужение, преподаване, практикуване и спазване на ритуали.
2. Свободата да се изповядват религията или убежденията подлежи само на такива ограничения, които са предвидени от закона и са необходими в едно демократично общество в интерес на обществената сигурност, за защитата на обществения ред, здравето и морала или за защитата на правата и свободите на другите.

Член 10 . Свобода на изразяването на мнение

1. Всеки има право на свобода на изразяването на мнения. Това право включва свободата на всеки да отстоява своето мнение, да получава и да разпространява информация и идеи без намеса на държавните власти и независимо от държавните граници. Този член не забранява държавите да подлагат на разрешителен режим радиокомпаниите, телевизионните компании и производителите на кинематографична продукция.
2. Упражняването на тези свободи, доколкото е съпроводено със задължения и отговорности, може да бъде обусловено от процедури, условия, ограничения или санкции, които са предвидени от закона и са необходими в едно демократично общество в интерес на националната и обществената сигурност и на териториалната цялост, за предотвратяването на безредици или престъпления, за защитата на здравето и морала, както и на репутацията или правата на другите, за предотвратяване разкриването на информация, получена доверително, или за гарантиране авторитета и безпристрастността на правосъдието.

Член 14 . Забрана на дискриминацията

Упражняването на правата и свободите, изложени в тази Конвенция, следва да бъде осигурено без всякаква дискриминация, основана на пол, раса, цвят на кожата, език, религия, политически и други убеждения, национален или социален произход, принадлежност към национално малцинство, имущество, рождение или друг някакъв признак.

Член 17 . Забрана на злоупотребата с права

Никоя от разпоредбите на тази Конвенция не може да се тълкува като предоставяща правото на някоя държава, група или лице да осъществява дейност или действия, имащи за цел разрушаването на което и да е от правата и свободите, предвидени в тази Конвенция, или ограничаването им в по-голяма степен от предвидената в Конвенцията.

Протокол No. 12 към Европейската конвенция за правата на човека

(неофициален превод)

Член 1 – Обща забрана на дискриминацията

1. Упражняването на всяко право, заложено в закона, трябва да се гарантира без

дискриминация на каквото и да е основание, като пол, раса, цвят, език, религия, политическо или друго мнение, национален или социален произход, връзки с национално малцинство, имущество, потекло или друго положение.

2. Никой не може да бъде дискриминиран от страна на публичните власти на базата на някое от основанията, посочени в т. 1.

Американска конвенция за правата на човека

(неофициален превод)

Член 1. Задължение за спазване на правата

1. Страните по настоящата Конвенция се задължават да спазват правата и свободите, признати тук и да гарантират на всички лица, подлежащи на тяхната юрисдикция, свободен и пълен достъп до тези права и свободи без дискриминация на основания като раса, цвят, пол, език, религия, политическо или друго мнение, национален или социален произход, икономическо положение, потекло или други социални условия.

Член 11. Право на личен живот

1. Всеки има правото на уважение на зачитане на неговата чест и достойнство.
2. Никой не може да бъде обект на произволна или нерегламентирана намеса в личния му живот, семейството, дома или кореспонденцията му или на незаконни атаки срещу неговата чест или добро име.
3. Всеки има правото на защита от закона срещу подобна намеса или атаки.

Член 12. Свобода на съзнанието и религията

1. Всеки има право на свобода на мисълта, съвестта и религията. Това право включва свободата на всеки да запази или да промени своята религия или убеждения и свободата да изповядва или разпространява своята религия или убеждения индивидуално или колективно, публично или в частен кръг.
2. На никого не могат да бъдат налагани ограничения, които могат да накърнят неговата свобода да запази или да промени своята религия или убеждения.
3. Свободата на всеки да демонстрира своята религия или убеждения подлежи единствено на ограниченията, предвидени в закона, които са необходими за защита на обществената сигурност, ред, здраве или морал или правата и свободите на другите.
4. Родителите или настойниците, какъвто може да е случаят, имат правото да осигурят религиозното или морално образование на своите деца или подопечни в съответствие с техните убеждения.

Член 13. Свобода на мисълта и словото

1. Всеки има правото на свобода на мисълта и на изразяването. Това право включва свободата на всеки да търси, получава и разпространява всякаква информация и идеи, независимо от държавните граници, устно, писмено, чрез печатни издания, посредством изкуство или чрез други средства по негов избор.
2. Упражняването на правото, уредено в предходната точка не подлежи на предварителна цензура, но подлежи на последващо поемане на отговорност, което трябва да е изрично упоменато в закона до степента, необходима за гарантиране на:
  - a. зачитане на правата и доброто име на другите; или
  - b. защита на националната сигурност, обществения ред, здраве или морал.
3. Свободата на изразяване не може да бъде ограничавана индиректно, чрез злоупотреба

с правителствен или частен контрол над печата, радиочестотите или техниката, използвана за разпространение на информация, или по някакъв друг начин, който би могъл да възпрепятства комуникацията и разпространението на идеи и мнения.

4. Независимо от разпоредбите на горната т. 2, публичните забавления могат по закон да са обект на предварителна цензура, единствено за да се регулира достъпът до тях от съображения за защита на морала на децата и подрастващите.

5. Всяка пропаганда на войната или застъпничество за националистична, расова или религиозна омраза, представляващи подстрекаване към незаконно насилие или към други подобни действия, срещу което и да е лице или група лица на основания като раса, цвят, религия, език или национален произход, ще се смятат за престъпления наказуеми със закон.

Член 24. Право на еднаква защита

Всички лица са равни пред закона. Следователно те имат право, без дискриминация, на равна защита от закона.

Европейска социална харта (изм)Член Е - Недопускане на дискриминация

Упражняването на правата по тази харта следва да бъде осигурено без дискриминация на каквато и да било основа, като раса, цвят на кожата, пол, език, религия, политически или други убеждения, национална принадлежност или социален произход, здравословно състояние, връзка с дадено национално малцинство, рождение или друго състояние.

Рамкова конвенция за защита на националните малцинства

Член 4

1. Страните се задължават за гарантират на лицата, принадлежащи към национални малцинства, правото на равенство пред закона и на равна защита от закона. В това отношение, всяка дискриминация, основаваща се на принадлежност към национално малцинство, е забранена.

2. Страните се задължават да приемат, където е необходимо, подходящи мерки с оглед поощряване във всички области на икономическия, социалния, политическия и културния живот на пълно и ефективно равенство между лицата, принадлежащи към национално малцинство и тези, принадлежащи към мнозинството. В това отношение, те съответно отчитат специфичните условия на лицата, принадлежащи към национални малцинства.

3. Мерките, приети в съответствие с ал. 2, не се разглеждат като акт на дискриминация.

Член 5

1. Страните се задължават да поощряват условията, необходими за лицата, принадлежащи към национални малцинства, за да поддържат и развиват своята култура, и да съхраняват съществени елементи на своята идентичност, а именно своята религия, език, традиции и културно наследство.

2. Без това да накърнява мерките, предприети в осъществяване на своята обща интеграционна политика, Страните се въздържат от политики или практики, целящи асимилирането на лица, принадлежащи към национални малцинства, против тяхната воля и защитават тези лица от всяко действие, целящо такава асимилация.

Член 7

Страните осигуряват уважение за правото на всяко лице, принадлежащо към национално малцинство, на свобода на мирните събрания, свобода на сдружаването, свобода на изразяването и свобода на мисълта, съвестта и религията.

Член 8

Страните се задължават да признаят, че всяко лице, принадлежащо към национално малцинство, има право да изповядва своята религия или убеждения и да създава религиозни институции, организации и сдружения.

Член 9

1. Страните се задължават да признаят, че правото на свобода на изразяване на всяко лице, принадлежащо към национално малцинство, включва свободата да отстоява мнение и да получава и разпространява информация и идеи на малцинствения език, без намеса на държавните власти и независимо от границите. Страните осигуряват, в рамките на своите правни системи, лицата, принадлежащи към национално малцинство, да не бъдат дискриминирани в своя достъп до средствата за масово осведомяване.

2. Алинея 1 не пречат на Страните да изискват лицензиране, без дискриминация и основано на обективни критерии, на звуковото радиоизлъчване и телевизионните предавания или кинематографията.

3. Страните не пречат създаването и използването на печатни средства за масово осведомяване от лица, принадлежащи към национални малцинства. В правните рамки на звуковото радиоизлъчване и телевизионното предаване те осигуряват, доколкото това е възможно и вземайки предвид разпоредбите на ал. 1, лицата, принадлежащи към национални малцинства, да имат възможност да създават и използват свои средства за масово осведомяване.

4. В рамките на своите правни системи Страните предприемат подходящи мерки, за да улеснят достъпа до средствата за масово осведомяване на лицата, принадлежащи към национални малцинства, и за да поощряват търпимостта и да допускат културен плурализъм.

Член 21

Нищо в настоящата рамкова Конвенция не може да се тълкува като предоставящо каквото и да е право на участие в каквото и да е дейност или на извършване на каквото и да е действие, противоречащи на основните принципи на международното право и по-специално на суверенното равенство, териториалната цялост и политическата независимост на държавите.

* * *

---

[1] *Handyside v. United Kingdom*, решение от 7 декември 1976 г., т. 49.

[2] Препоръка R(97) 20 на Комитета на министрите за "речта на омразата" дефинира термина както следва: "Изразът "реч на омразата" ще се разбира като обхващащ всички форми на изразяване, които разпространяват, подтикват, насърчават или оправдават расова омраза, ксенофобия, антисемитизъм или други форми на омраза, основаващи се на нетолерантност, включително: нетолерантност, изразяваща се в агресивен национализъм и етноцентризъм, дискриминация и враждебност към малцинствата, преселниците и имигрантите."

[3] ОССЕ/ОДИЧП приеха следната "Работна дефиниция" на леко различния израз "престъпление от омраза" (*Борбата с престъпления от омраза в региона на ОССЕ: Преглед на статистиката, законодателството и националните инициативи* (2005), стр. 12, достъпен на):

"Престъплението от омраза може да бъде дефинирано като:

(А) Всяко престъпление, включително престъпления срещу лица или имущество, при които жертвата, имуществото или обектът на нарушението са избрани заради тяхната действителна или предполагаема близост, привързаност, принадлежност, подкрепа или

членство в група, както е дефинирано в Част В.

(В) Една група може да е основана на характеристика, обща за членовете на групата, като действителна или предполагаема расова принадлежност, националност или етнос, език, цвят на кожата, религия, пол, възраст, умствени или физически увреждания, сексуална ориентация или друг подобен фактор."

[4] *G?nd?z v. Turkey*, решение от 4 декември 2003 г., т. 40; *Erbakan v. Turkey*, решение от 6 юли 2006 г., т. 56; *S?rek (No. 1) v. Turkey*, решение от 8 юли 1999 г. (Голяма камара), т. 62.

[5] *G?nd?z v. Turkey*, пак там, т. 40.

[6] Например в *G?nd?z v. Turkey*, пак там, т. 43.

[7] Например *S?rek (No. 1) v. Turkey*, пак там, където Съдът постановява, че има "реч на омразата", докато просителят не е бил осъден за подтикване към омраза, а за сепаратистка пропаганда (вж. т. 13-20).

[8] *G?nd?z v. Turkey*, пак там, т. 41. Вж. също *Jersild v. Denmark*, решение от 23 септември 1994 г., т. 35.

[9] *Ergin v. Turkey*, решение от 4 май 2006 г., т. 34; *Alinak and Others v. Turkey*, решение от 4 май 2006 г., т. 35; *Han v. Turkey*, решение от 13 септември 2005, т. 32.

[10] *Norwood v. United Kingdom*, решение от 16 ноември 2004 г.

[11] *Garaudy v. France*, решение от 24 'ни 2003 г.; *Seurot v. France*, решение от 18 май 2004 г.

[12] Международният пакт за граждански и политически права (МКГПП) е правно обвързваща за всички страни членки.

[13] Някои страни членки на Съвета на Европа направиха резерви и декларации към чл. 4, които се отнасят до съпоставяне на задълженията, заложи в този член, и свободата на словото и на сдружаването. Вж. по-специално резервите или декларациите, направени от Австрия, Белгия, Ирландия, Италия и Обединеното Кралство, които наблягат на важността на факта, че чл. 4 от МКЛВФРД предвижда мерките, споменати в подточки (а), (b) и (с), трябва да се приемат с нужното внимание към принципите, заложи във Всеобщата декларация за правата на човека, и към правата, изрично посочени в чл. 5 на Конвенцията, и които, следователно, предвиждат, че задълженията, произтичащи от чл. 4 на МКЛВФРД трябва да се съпоставят със свободата на изразяване на мнение и на словото и със свободата на събранията и сдружаването.

[14] Протокол No. 1 към ЕКПЧ е ратифициран от всички страни членки, с изключение на Андора, Монако и Швейцария. Протокол No. 12 към ЕКПЧ е ратифициран от следните страни членки: Албания, Армения, Босна и Херцеговина, Грузия, Кипър, Люксембург, Македония, Румъния, Сан Марино, Сърбия, Украйна, Финландия, Холандия, Хърватия.

[15] Европейската социална харта (ревизирана) е ратифицирана от следните страни членки: Албания, Андора, Армения, Азербайджан, Белгия, България, Грузия, Естония, Ирландия, Италия, Кипър, Литва, Малта, Молдова, Норвегия, Португалия, Румъния, Словения, Финландия, Франция, Холандия, Швеция.

[16] Рамковата конвенция за защита на националните малцинства е ратифицирана от всички страни членки, с изключение на Андора, Белгия, Гърция, Исландия, Люксембург, Монако, Турция и Франция.

[17] "Всяко проповядване на национална, расова или религиозна омраза, което подбужда към дискриминация, враждебност или насилие, се забранява със закон."

[18] "Всяка пропаганда към и всяка защита на национална, расова или религиозна омраза, които представляват подбуждане към незаконно насилие или към всяко друго подобно незаконно деяние срещу всеки човек или група хора, водено от каквито и да е мотиви, включително раса, цвят на кожата, религия, език или националност, ще бъдат смятани за престъпления, наказуеми по закон."

- [19] Вж. Приложението към настоящия документ.
- [20] *Handyside v. UK*, решение от 7 декември 1976 г.
- [21] *News Verlags GmbH*, решение от 11 януари 2000 г.; *Von Hannover*, решение от 24 юни 2004 г.
- [22] *Muller v. Switzerland*, решение от 24 май 1988 г.; *Vereinigung Bildender K?nstler v. Austria*, решение от 25 януари 2007 г.
- [23] *Lehideux и Isorni v. France*, решение от 23 септември 1998 г.; *Chauvy v. France*, решение от 29 юни 2004 г.; *Monnat v. Switzerland*, решение от 21 септември 2006 г.
- [24] *Markt intern Verlag GmbH v. Germany*, решение от 20 ноември 1989 г.
- [25] *Stevens v/ UK*, решение от 3 март 1986 г.
- [26] Вж. също *Observer and Guardian v. UK*, решение от 26 ноември 1991 г.
- [27] *Lingens v. Austria*, решение от 8 юли 1986; *Plon*, решение от 18 май 2004 .
- [28] *Jersild v. Denmark*, решение от 23 септември 1994
- [29] *Cumpana and Mazare v. Romania*, решение от 17 декември 2004 (Голяма камера); *Houdart and Vincent v. Franc*, решение от 6 юни 2006.
- [30] *Bladet Troms? and Stensaas v. Norway*, решение от 20 май 1999, т. 66; вж. също *McVicar*, решение от 7 май 2002.
- [31] *Chauvy v. France*, пак там.
- [32] *Zana v. Turkey*, решение от 25 ноември 1997.
- [33] *Lesnik v. Slovakia*, решение от 11 март 2003.
- [34] *Brasilier c. France*, решение от 11 април 2004, *Giniewski v. France*, решение от 31 януари 2006.
- [35] *Pedersen and Baadsgaard v. Denmark*, решение от 17 декември 2004 (Голяма камера).
- [36] *Muller v. Switzerland*, пак там.
- [37] *Vereinigung Bildender K?nstler v. Austria*, решение от 25 януари 2007, т. 37 и 38.
- [38] *Greece v. United Kingdom*, решение от 2 октомври 1958, Европейска комисия за правата на човека.
- [39] *Ireland v. the United Kingdom*, решение от 18 януари 1978.
- [40] Например, професор и съдия Франсоаз Тулкенс (Fran?oise Tulkens), която даде на своята статия за свободата на преценката подзаглавието "воал от излишна юридическа сигурност или изначално крайно необходим механизъм" ("*Paravent juridique superflu ou m?canisme indispensable par nature*") *Revue de sciences criminelles*, 2006, стр.3.
- [41] *Erbakan v. Turkey*, пак там.
- [42] *Monnat v. Switzerland*, решение от 21 септември 2006.
- [43] *Okcuoglu v. Turkey*, решение от 8 юли 1999 (Голяма камера), т.46.
- [44] *Lesnik v. Slovakia*, пак там, т. 55 и 64.
- [45] *Open Door v. Ireland*, решение от 29 октомври 1992.
- [46] *Wingrove v. the United Kingdom*, решение от 22 ноември 1991.
- [47] *Otto-Preminger-Institut v. Austria*, решение от 20 септември 1994.
- [48] ?.А. v. Turkey, решение от 13 септември 2005.
- [49] *Aydin Tatlav v. Turkey*, решение от 2 май 2006.
- [50] *Pedersen and Baadsgaard v. Denmark*, пак там, т. 76.
- [51] *Unabh?ngige Initiative Informationsvielfalt v. Austria*, решение от 26 февруари 2002, т. 46.
- [52] *Petersen and Baadsgaard v. Denmark*, пак там, т. 76.
- [53] *McVicar v. United Kingdom*, пак там.

- [54] *Brasiliër c. France*, пак там, и *Vides Aizsardzibas Klubs v. Latvia*, решение от 27 май 2004.
- [55] *Garaudy v. France*, пак там, т. 23.
- [56] *Lehideux and Isorni v. France*, пак там, т. 53.
- [57] *Jersild v. Denmark*, пак там.
- [58] *Jersild v. Denmark*, пак там, т.33.
- [59] *Scharsach and News Verlagsgesellschaft mbH v. Austria*, решение от 13 ноември 2003, т. 38-39.
- [60] *Pedersen and Baadsgaard v. Denmark*, пак там, т.79, *Murphy v. Ireland*, решение от 10 юли 2003, т. 69.
- [61] *G?nd?z v. Turkey*, пак там, т. 49.
- [62] *Karatas v. Turkey*, решение от 8 юли 1999, т. 52.
- [63] *Erbakan v. Turkey*, пак там, т. 68.
- [64] *G?nd?z v. Turkey*, пак там, т. 40.
- [65] *Karatas v. Turkey*, пак там, т.53.
- [66] *Lehideux and Isorni v. France*, пак там., т. 57.
- [67] *Sunday Times (No. 2) v. United Kingdom*, решение от 26 ноември 1991, т. 51.
- [68] *Incal v. Turkey*, решение от 9 юни 1998, т. 46.
- [69] *Jersild v. Denmark*, пак там, т.31, *G?nd?z v. Turkey*, пак там, т. 43.
- [70] *Erbakan v. Turkey*, пак там, т. 64.
- [71] *Jersild v. Denmark*, пак там, т. 31.
- [72] *Castells v. Spain*, решение от 23 април 1992.
- [73] *Vereinigung Bildender K?nstler v. Austria*, пак там, т. 34.
- [74] *Pedersen and Baadsgaard v. Denmark*, пак там, т. 80.
- [75] *Nilsen and Johnsen v. Norway*, решение от 25 ноември1999, т. 52.
- [76] *Otto-Preminger-Institut v. Austria*, решение от 20 септември 1994, т. 47; *Aydin Tatlav v. Turkey*, решение от 2 май 2006, т. 27.
- [77] *? . A. v. Turkey*, пак там, т. 24.
- [78] *Otto-Preminger-Institut v. Austria*, пак там, т. 48.
- [79] *Wingrove v. United Kingdom*, решение от 25 ноември 1996, т. 58.
- [80] *? . A. v. Turkey*, пак там, т. 27.
- [81] *Otto-Preminger-Institut v. Austria*, пак там, т. 47.
- [82] *Aydin Tatlav v. Turkey*, пак там, т. 28-31.
- [83] *Giniewski v. France*, пак там.
- [84] *? . A. v. Turkey*, пак там, т. 24 и следващите.
- [85] *Lawless v. Ireland*, решение от 14 ноември 1960.
- [86] *German Communist Party and Others v. Germany*, No. 250/57, доклад от 20 юли 1957, Европейска комисия по правата на човека.
- [87] *Nachtmann v. Austria*, No. 36773/97, решение от 9 септември 1998, Европейска комисия по правата на човека; вж. *Glimmerveen and Hagenbeek v. The Netherlands*, No. 8348/78 и 8406/78, решение от 11 октомври 1978, и *K?hnen v. Germany*, No. 12194/86, решение от 12 май 1988, и двете решения са на Европейската комисия по правата на човека.
- [88] *Schimanek v. Austria*, No. 32307/96, решение от 1 февруари 2000.
- [89] *Honsik v. Austria*, No. 25062/94, решение от 18 октомври 1995, Европейска комисия по правата на човека.

- [90] *Remer v. Germany*, No. 25096/94, решение от 6 септември 1995, Европейска комисия по правата на човека.
- [91] *Udo Walendy v. Germany*, No. 21128/92, решение от 11 януари 1995, Европейска комисия по правата на човека.
- [92] *Garaudy v. France*, пак там.
- [93] *W.P. v. Poland*, No. 42264/98, решение от 2 септември 2004.
- [94] *Witzsch v. Germany*, No. 7485/03, решение от 13 декември 2005.
- [95] *Norwood v. United Kingdom*, No. 23131/03, решение от 15 ноември 2004.
- [96] *Seurot v. France*, No. 57383/00, решение от 18 май 2004.
- [97] За допълнителна информация за ЕКПН, нейния Статут и дейност, особено за докладите ѝ за отделни страни и основни политически препоръки, моля посетете интернет страницата на ECRI на www.coe.int/ecri.
- [98] За повече подробности за тази препоръка вж. по-долу.
- [99] Тъй като всички хора принадлежат към един и същи вид, ECRI отхвърля теориите, които се основават на съществуването на различни "раси". Същевременно, комисията използва този термин в настоящата Препоръка, за да бъде сигурна, че хората, които обикновено и погрешно са възприемани като принадлежащи към "друга раса", няма да бъдат изключени от закрилата, предвидена от закона.
- [100] Вж. Jean-Pierre Camus "study on the use of racist, anti-Semitic and xenophobic elements in political discourse" в *The use of racist, anti-Semitic and xenophobic elements in political discourse*, Високопоставена експертна среща по повод Международния ден за ликвидиране на расовата дискриминация, Париж, 21 март 2005, достъпно на интернет страницата на ЕКПН.
- [101] По отношение на интернет, вж. Обща политическа препоръка No. 6 за Борбата с разпространението на расистки, ксенофобски и антисемитски материали в интернет.
- [102] Вж. т. 18 а), б) и с) от Обща политическа препоръка No. 7. Вж. също съответните параграфи от обяснителния меморандум.
- [103] Вж. т.18 d) и е) от Обща политическа препоръка No. 7. Вж. също съответните параграфи от обяснителния меморандум.
- [104] Вж. т 18 f) от Обща политическа препоръка No. 7. Вж. също съответните параграфи от обяснителния меморандум.
- [105] Вж. т. 23 от Обща политическа препоръка No. 7. Вж. също съответните параграфи от обяснителния меморандум.
- [106] За повече информация по семинара, вж. интернет страницата на ECRI, посочен по-горе.
- [107] J. Gaudreault-DesBiens, "From Sisyphus's Dilemma to Sisyphus's Duty? A Meditation on the Regulation of Hate Propaganda in Relation to Hate Crimes and Genocide", (2000) 46 McGill Law Journal 121 (135).
- [108] *S?rek (No. 1) v. Turkey*, пак там, т. 61 и другите 12 решения срещу Турция от 8 юли 1999.
- [109] *G?nd?z v. Turkey*, пак там, т. 51.
- [110] *Garaudy v. France*, пак там, (2003).
- [111] *Riza Din? v. Turkey*, решение от 28 октомври 2004, т. 34.
- [112] *Otto-Preminger-Institut v. Austria*, пак там, *Dubowska and Skup v. Poland*, решение от 18 април 1997.
- [113] *Klein v. Slovakia*, решение от 31 октомври 2006, т. 52; *Giniewski v. France*, пак там, т. 51.
- [114] *Wingrove v. United Kingdom*, пак там, т. 58; *Murphy v. Ireland*, *ibid.*, para. 67.

- [115] *Otto-Preminger-Institut v. Austria*, пак там, т. 47 и 49; *?A. v. Turkey*, пак там, т. 30; *Aydin Tatlav v. Turkey*, *ibid.*, para. 28.
- [116] *Otto-Preminger-Institut v. Austria*, пак там, т. 49; *?A. v. Turkey*, пак там, т. 29; *Giniewski*, пак там, т. 52; *Aydin Tatlav v. Turkey*, пак там, т. 23.
- [117] *Lehideux and Isorni v. France*, пак там, т. 47; *Garaudy v. France*, пак там.
- [118] *Jersild v. Denmark*, пак там, т. 33-34; *Garaudy v. France*, пак там.
- [119] *Lehideux and Isorni v. France*, пак там, т. 55; *Giniewski v. France*, пак там, т. 51.
- [120] *Vereinigung Bildender K?nstler v. Austria*, пак там, т.33.
- [121] *Incal v. Turkey*, пак там, т. 58; *S?rek (No. 1) v. Turkey*, пак там, т. 62.
- [122] *Nilsen and Johnsen v. Norway*, пак там, т. 52.
- [123] *Scharsach and News Verlagsgesellschaft mbH v. Austria*, пак там, т. 38.
- [124] *G?nd?z v. Turkey*, пак там, т. 51.
- [125] Вж. *Jersild v. Denmark*, пак там, т. 31: "аудиовизуалните медии често имат много по-непосредствен и силен ефект от печатните издания (...). Аудиовизуалните медии имат начин да предадат посредством картина послания, които печатните издания не могат."
- [126] *Wingrove v. United Kingdom*, пак там, т. 63.
- [127] *Karata? v. Turkey*, пак там, т. 49 ("поезията, една форма на артистичното слово, което привлича само малка част от читателите").
- [128] *Jersild v. Denmark*, пак там, т. 34.
- [129] *G?nd?z v. Turkey*, пак там, т. 49; *Fuentes Bobo v. Spain*, решение от 29 февруари 2000, т. 46.
- [130] *Lingens v. Austria*, решение от 8 юли 1986, т. 42; *Castells v. Spain*, пак там, т. 43; *Thorgeir Thorgeirson v. Iceland*, решение от 25 юни 1992, т. 63; *Incal v. Turkey*, пак там, т. 46. Трябва обаче да се отбележи, че подобни съображения изглежда не са оправдани при казуси за отявлено расистки изявления (напр. решенията на Комисията по дела като *Glimmerveen and Hagenbeek c/y Холандия*, решение от 11 октомври 1979, *K?hnen c/y Германия*, решение от 12 май 1988, *Nationaldemokratische Partei Deutschlands c/y Германия*, решение от 29 ноември 1995).
- [131] *Jersild v. Denmark*, пак там, т. 31.
- [132] *?nabh?ngige Initiative Informationsvielfalt v. Austria*, решение от 26 февруари 2002, т. 46.
- [133] *S?rek (No. 1) v. Turkey*, пак там, т. 63.
- [134] *Seurot v. France*, пак там.
- [135] *Castells v. Spain*, пак там, т. 46.
- [136] *Lingens v. Austria*, пак там, т. 42.
- [137] *Thoma v. Luxembourg*, решение от 29 март 2001, т. 47; *Pedersen and Baadsgaard v. Denmark*, пак там, т. 80. Вж. също *Oberschlick (No. 2) v. Austria*, решение от 1 юли 1997, т. 29; *Janowski v. Poland*, решение от 21 януари 1999 (Голяма камара), т. 33.
- [138] Обща политическа препоръка No. 7 на ЕКРП, час IV (наказателно право), точка 18 (а) до (с).
- [139] Обща политическа препоръка No. 7 на ЕКРП, час IV (наказателно право), точка 18 (е).
- [140] Обща политическа препоръка No. 7 на ЕКРП, час IV (наказателно право), точка 18 (ф).
- [141] Комитет по човешките права на ООН, Общ коментар 11/19.
- [142] Обща препоръка XV на Комитета по ликвидиране на расовата дискриминация, т. 4;

Комитет по ликвидиране на расовата дискриминация, Съобщение 30/2003, Еврейската общност в Осло, т. 10.4.

[143] Обща препоръка 30 на Комитета по ликвидиране на расовата дискриминация, т. 12.

[144] Комитет по ликвидиране на расовата дискриминация, Съобщение 34/2004, *Gelle* (2006) т. 7.4.

[145] Международен трибунал за Руанда, *Nahimana* (2003) т. 1021.

[146] Вж. Чл. 4 (а) на проекта на рамковото решение на Съвета на ЕС за борбата срещу расизма и ксенофобията.

[147] Международен трибунал за Руанда, *Nahimana* (2003) т. 1022.

[148] Декларация за употребата на расистки, антисемитски или ксенофобски елементи в политическите изказвания на ЕКРП (2005).

[149] *Combating Hate Crimes in the OSCE Region: An Overview of Statistics, Legislation, and National Initiatives* (2005), 51-59, достъпно и на www.osce.org/odihr.

[150] Стр. 9-13.

[151] Приета на Втория световен конгрес на Международната федерация на журналистите (МФЖ) в Бордо от 25 до 28 април 1954 г. и изменена от 18я Световен конгрес на МФЖ в Хелсингбор от 2 до 6 юни 1986г.